



ВІСНИК

ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНИ

ОФІЦІЙНЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

1/2009

Видається чотири рази на рік
Передплатний індекс: 95966

Редакційна колегія:

Іван БАЛАКЛИЦЬКИЙ –
шеф-редактор журналу, Голова
ДСА України,

Сергій ДЕМСЬКИЙ –
заступник головного редактора
газети «Голос України»,

Сергій ДЕМЧЕНКО –
голова Вищого господарського
суду України,

Федір ІЛЛЮК –
редактор журналу, заступник
генерального директора
видавництва «Юрінком Інтер»,

Микола МАХІНЧУК –
перший заступник головного
редактора газети «Урядовий
кур'єр»,

Микола МЕЛЬНИК –
керівник служби Голови
Верховного Суду України.

Рік заснування: 2006

Свідectво про державну реєстрацію
Серія КВ № 11236-306Р від 13.06.2006 року

Адреса редакційної колегії:
01021, м. Київ, вул. Липська, 18/5

Шеф-редактор:
І. Балаклицький

Редактор:
Ф. Іллюк

Видавець:
видавнича організація «Юрінком Інтер»,
президент В. Ковальський

Адреса:
04209, м. Київ-209, вул. Героїв Дніпра, 31б
www.yurincom.kiev.ua

© «Вісник Державної судової адміністрації України», 2008



Іван БАЛАКЛИЦЬКИЙ,
Голова Державної
судової адміністрації України,
заслужений юрист України

ПОТРІБЕН ОКРЕМИЙ ЗАКОН ПРО ДЕРЖАВНУ СУДОВУ АДМІНІСТРАЦІЮ УКРАЇНИ

Сьогодні, мабуть, як ніколи раніше, надзвичайно велика увага не лише народних депутатів та суддівського корпусу, а й пересічних громадян, прикута до проблем функціонування судової влади в Україні та шляхів її подальшого реформування. І в цьому контексті Державну судову адміністрацію непокоять декілька стратегічних проблем таких як фінансування системи судочинства, забезпечення судів приміщеннями, можливі зміни в судустрой держави, повноваження голів судів та їх обов'язки тощо.

*Якщо основою виконавчої влади є меч,
законодавчої — гаманець,
то судової — мудрість.*

Олександр ГАМІЛЬТОН

Ефективна, справедлива судова система — міцний фундамент для розбудови правової демократичної держави, яка хоче нормально функціонувати. Суди, як органи судової влади, повинні на рівних із законодавчою та виконавчою владами здійснювати свої повноваження (стаття 6 Конституції України).

Усім сьогодні добре зрозуміло, що основою діяльності судової влади має бути її незалежність, котра досягається через декілька складових, основними з яких є матеріально-технічне та фінансове забезпечення судів, яке здійснює Державна судова адміністрація України.

Обов'язок держави — забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів шляхом окремого визначення в Державному бюджеті України видатків на утримання судів. Як конституційна гарантія це встановлено частиною першою статті 130 Конституції України.

Варто зазначити, що за весь період функціонування Державної судової адміністрації України з року в рік видатки із бюджету на утримання судової влади мають сталу тенденцію до збільшення (в середньому до 50 відсотків): із 344,8 млн грн у 2003 році до 2 млрд 448,6 млн грн — у 2008. За роки функціону-

вання судової адміністрації держава суттєво збільшила склад суддівського корпусу, з урахуванням адмінсудів, — на 1 326 суддів та на 12 206 працівників апаратів судів. Це спричинило необхідність виділення додаткових приміщень, потребу їх облаштування та оснащення робочих місць відповідною оргтехнікою.

Уже таке суттєве зростання фінансування судової влади свідчить про те, що зроблено чимало, хоча ще необхідно досить багато зробити. За такими темпами зростання, розширення судової системи державі, уряду дуже непросто забезпечити достатнє фінансування, про незадовільний стан якого (в межах 50-60 відсотків) постійно говориться.

На жаль відповідно до Закону України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" Державній судовій адміністрації на забезпечення судів та установ судової системи передбачені асигнування в сумі лише 1 млрд 984,2 млн грн, що не враховує ні реальні потреби — 9063,3 млн гривень, ні інфляційні процеси. Порівняно з попереднім роком видатки на утримання судів зменшилися на 464,4 млн грн. При цьому 97,4 відсотка бюджету складають соціальні видатки та видатки на комунальні послуги й лише 2,6 відсотка — кошти на здійснення судочинства. При тому видатки розвитку взагалі не передбачені.

Хоча сьогодні всім зрозуміло, що для зміцнення гарантій незалежності судів потрібно раз і назавжди вирішити проблему належного фінансування їх потреб. Забезпечення дотримання вимог Конституції України можливе лише за умови запровадження особливого порядку фінансування судової влади шляхом встановлення єдиних нормативів фінансового забезпечення судів, чіткого порядку їх фінансування.

Тож ми підтримуємо прийняття проекту Закону "Про порядок фінансування судової влади в Україні", внесеного народними депутатами Володимиром Мойсиком та Дмитром Притикою. Головною особливістю його є передбачена процедура подання без суттєвого коригування Міністерством фінансів України граничних обсягів видатків, в основі яких лежать бюджетні пропозиції ДСА України, відповідно до єдиних нормативів фінансового забезпечення судів, на розгляд бюджетного комітету та комітету з питань правосуддя Верховної Ради України, а затим на затвердження парламенту.

Також досить важливою у вищезазначеному законопроекті є норма, якою не допускається зменшення загального обсягу видатків

на фінансування судової влади, визначеного законом про Державний бюджет на поточний рік, та рівномірне стабільне щомісячне фінансування потреб судів за всіма бюджетними програмами.

Ускладнень у фінансовому, зокрема соціальному забезпеченні суддів, додає недосконалість та суперечливість чинного законодавства щодо оплати праці суддів, працівників апаратів судів, їх соціального та пільгового забезпечення. Адже зарплата судді має кілька складових, серед яких основний оклад становить лише 40 відсотків реальної зарплати, що спричиняє різницю в заробітній платі до 10 тисяч гривень. Як наслідок — лише у 2008 році 1303 судді подали позови про стягнення з держави заборгованості із заробітної плати, щомісячного грошового утримання, коштів на службове обмундировання, на оздоровлення, грошової компенсації за утримання відповідних сум податку з доходів фізичних осіб, коштів на придбання житла тощо.

Усього за останні 5 років (2004-2008) позивачами були 6 тисяч 315 суддів із 7 тисяч фактично працюючих сьогодні.

Такого масового явища, коли майже всі судді судяться із власною державою, немає в жодній європейській країні. І, відверто кажучи, в цьому, до деякої міри, є вина законодавців, які вчасно не врегулювали дані питання.

Додам, що за станом на 1 січня 2009 року заборгованість держави за рішеннями судів на користь суддів складає більш як 56 млн гривень і продовжує зростати, а обсяги бюджетного фінансування недостатні для погашення цієї заборгованості. Тому вбачаємо за необхідне у визначенні єдиного механізму нарахування заробітної плати суддям із складовими, що включають посадовий оклад, доплату за кваліфікацій клас, надбавку за вислугу років. Причому посадовий оклад необхідно встановити у розмірі 80 відсотків суддівської винагороди. Такий підхід дасть змогу уникнути суб'єктивізму при визначенні розміру заробітної плати судді та слугуватиме засобом збалансування психологічного клімату в колективах судів.

У цій частині ДСА України підтримує прийняття змін до Закону України "Про статус суддів", але додатково пропонує визначити єдиний механізм нарахування щомісячних премій.

Радикальних змін на законодавчому рівні потребують і питання пільгового забезпечення суддів житлом. Існуюча система, що перед-

бачає безоплатне забезпечення суддів житлом органами місцевого самоврядування протягом шести місяців, не відповідає реаліям съюдження, оскільки в більшості населених пунктів житлове будівництво місцевими органами не ведеться, а держава не має можливості виділити достатньо коштів, щоб забезпечити всіх суддів, які цього потребують, окремим житлом.

За станом на 1 лютого 2009-го житлом не забезпечено 1020 суддів, на що необхідно 444 млн грн, а з урахуванням інфляційних процесів це майже півмільярда гривень, або ж чверть бюджету судової влади на поточний рік. А виходячи з існуючих темпів забезпечення суддів житлом, потрібно більше 34 років, щоб задовольнити ці потреби.

ДСА України підтримує пропозицію авторів законопроекту "Про судоустрій і статус суддів" і щодо надання права судді, який не має жилого приміщення для постійного проживання, на отримання довгострокового кредиту з погашенням його за рахунок державного бюджету. При цьому розмір кредиту визначається, виходячи з нормативного розміру. Можливий варіант — часткове погашення кредиту самим суддею, як це практикується в країнах Європи.

В останні два роки гостро стоїть питання про законодавче врегулювання порядку призначення суддів на адміністративні посади та звільнення їх після закінчення терміну обрання чи призначення на посаду судді, що виникло у зв'язку з недосконалістю законодавства у цій сфері. Із суто технічної процедури звільнення суддів, термін повноважень яких скінчився, перетворилася на складний процес, із якого іноді важко вийти його учасникам і навіть самим суддям.

Так, наприклад, роками не вирішується питання щодо низки суддів, а саме:

— судді Ульяновського районного суду Кіровоградської області В.Е. Тітаренко, строк повноважень якого закінчився ще 21.05.2003-го (майже 6 років), за цей час державою йому було виплачено майже 252 тис. гривень;

— судді Рівненського міського суду Рівненської області О.Я. Тимошук, строк повноважень закінчився 07.03.2006-го (четвертий рік). При тому Верховна Рада України вже двічі приймала рішення про його необрання, проте до цього часу питання не вирішене;

— судді Богунського районного суду м. Житомира М.П. Васинчук, строк повноважень закінчився 11.07.2006 року;

— судді Богунського районного суду м. Житомира А.А. Шелепа, строк повноважень закінчився 27.12.2006 року;

— судді Ленінського районного суду м. Кіровограда О.А. Письменного, строк повноважень закінчився 14.10.2007 року;

— судді Ленінського районного суду м. Кіровограда В.А. Черниш, строк повноважень закінчився 10.12.2007 року та інших.

Ми пропонуємо значно спростити цю процедуру, передбачивши в законі, що суддя звільняється з посади за віком із наступного дня після досягнення ним 65 років. Прогресивним у цьому плані є проект внесення змін до Закону України "Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України", підготовлений народними депутатами Д. Притикою та Л. Фесенком, яким пропонується, щоб подання про звільнення суддів — за віком, за станом здоров'я, у зв'язку із закінченням строку повноважень, обвинувальним вироком, припиненням громадянства, за власним бажанням — вносилися до Вищої ради юстиції Державною судовою адміністрацією України та головами Верховного і вищих спеціалізованих судів стосовно суддів цих судів.

Звісно, що реформування судової системи неможливе без реформування усіх її складових, в тому числі і ДСА. Практика діяльності Державної судової адміністрації за шість років її існування засвідчила, що законодавець прийняв правильне рішення щодо утворення цього органу. Нам хоч і не повною мірою, але вдалося звільнити суддів від невласливих функцій щодо організаційного забезпечення діяльності, що є кроком до забезпечення їх незалежності.

Разом із тим, ми вважаємо, що в новому законі статус цього органу має бути виписаний більш чітко, забезпечувати можливість реалізації його повноважень у повному обсязі. З цією метою було б доцільним передбачити в законі, що представники ДСА мають право входити до складу кваліфікаційних комісій суддів усіх рівнів, а голова ДСАУ — до складу Вищої ради юстиції.

Ефективним заходом сучасного етапу судово-правової реформи є прийняття окремого закону про Державну судову адміністрацію України, що дасть змогу чітко визначити правовий статус ДСА, окреслити межі її компетенції та відповідальності, встановити форми взаємодії з іншими органами влади, а отже, дозволить підвищити рівень якості забезпечення судової гілки влади.

СУДОВА ВЛАДА

НАМ ПРОПОНУЮТЬ
“СУДОВІ ДЖУНГЛІ”

Василь ОНОПЕНКО,
Голова Верховного Суду України, заслужений юрист України

Проведення нещодавніх парламентських слухань "Про стан правосуддя в Україні" саме з ініціативи судів і за присутності широкого представництва суддівського корпусу стало переконливим свідченням того, що судова влада, судді виступають за кардинальну зміну ситуації у сфері правосуддя. Більше того, добре розуміючи й знаючи з середини стан справ у правосудді, судді не лише мають власну оцінку ситуації, що склалася в судочинстві, а й пропонують конкретні заходи щодо її зміни.

Для прикладу зазначу, що за останні два роки Верховним Судом України розроблено й передано відповідним суб'єктам законодавчої ініціативи 29 законопроектів, у тому числі щодо автоматизованого розподілу справ між суддями. І це є переконливим свідченням реальних намірів судової влади досягти радикальних позитивних змін у судочинстві. Однак суддівські пропозиції, що справді є актуальними і важливими для правосуддя, виявляються малоцікавими для тих, хто реально впливає на формування й реалізацію судової реформи, на ухвалення відповідних законів. Ніхто не врахував пропозицію суддів і при виробленні та ухваленні сумнозвісних законопроектів про судоустрій та статус суддів.

Про це свідчить? Щонайменше про те, що багато з тих, від кого сьогодні реально залежить здійснення судової реформи, розглядають її як засіб для посилення свого впливу на суди. Спекулюючи на наявних у правосудді проблемах, під гаслом проведення судової реформи вони лобіюють зміни, що вигідні їм особисто, і водночас

усіяло протидіють змінам, які є нагальними для держави та суспільства.

Недавно один із основних таких "реформаторів", необачно обмовившись, сказав: якщо ми не прийнемо цей законопроект, то "суди вийдуть із під контролю". Саме для забезпечення чергової спроби "взяти суди під контроль" в країні розпочато цілеспрямовану дискредитацію судів і суддів. Вона проводиться системно й організовано, з використанням владних та інформаційних ресурсів, із залученням представників певних правоохоронних органів. За всіма ознаками вбачається політичне замовлення на таку кампанію.

Судову владу намагаються звинуватити у всіх існуючих в Україні бідах. Але треба, нарешті, зрозуміти, що основна причина вітчизняних проблем — не в судах. Вона — у кризі управління державою, в глобальному політичному конфлікті і неспроможності його розв'язати правовими засобами.

Хочу заявити: представникам різних гілок державної влади не варто вдаватись до взаємної дискредитації, говорячи про те, що одна система

є корумпованішою від іншої, і що одні органи держави користуються суспільною довірою, а інші — ні. Уся вітчизняна влада вже давно й серйозно дискредитована в очах громадян. Уся державна влада корумпована однаково, оскільки функціонує за одними принципами й правилами. До всіх державних органів рівень довіри громадян є однаковим — критично низьким.

Та все ж, оскільки найбільше "мусується" питання довіри до суду, то скажу про це мовою офіційної статистики. Із року в рік зростає кількість звернень громадян до суду. Торік по першій інстанції суди загальної юрисдикції розглянули 8,9 мільйона справ. Це на три з половиною мільйони більше, ніж у 2004 році. Зростання кількості звернень до суду свідчить, з одного боку, про поглиблення суспільних проблем, з іншого — про зростання довіри до суду як правового арбітра.

Про рівень довіри людей до суду свідчить і незначний відсоток оскаржених судових рішень судів першої інстанції. Так, у минулому році до апеляційних судів було оскаржено лише три відсотки судових рішень, постановлених місцевими судами у цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення, а в касаційному порядку — лише один відсоток. Це є певним свідченням визнання учасниками правового конфлікту судового рішення законним і обґрунтованим.

Як відомо, особливе незадоволення судами виявляють різні політичні партії, зокрема й ті, до яких дехто наполегливо "прив'язує" певних представників судової влади, у тому числі й мене. Але саме таке незадоволення якраз і свідчить про те, що вітчизняний суд у своїй основі все ще зберігає незалежність. Хоча ситуація у сфері правосуддя є надзвичайно тривожною, що обумовлено багатьма чинниками. Зупинюсь лише на кількох із них, як на мою думку, найважливіших. Передусім — це нерозуміння багатьма носіями політичної влади в Україні визначеної у світі аксіоми, що суд — найвищий правовий арбітр, а не засіб задоволення чиїхось політичних, бізнесових та інших інтересів.

Країна вже пережила несумісність із законом вказівки парламенту, що містилися у його постановках про те, які саме рішення суди мають постановляти у конкретних справах. Ми були свідками ліквідації з політичних мотивів одних судів і утворення з ігноруванням закону інших. Уже нікого не дивують періодично повторювані політичні розправи над окремими суддями, тиск на них, захоплення приміщення судів, блокування їх діяльності. Я вже не кажу про такі, начебто, незначні дії, як призначення суддям нарад у Секретаріаті Президента.

Тож і виходить, що основні загрози вітчизняному правосуддю створюють представники політичних та державних структур, ті, хто за своїм статусом має гарантувати додержання Конституції, забезпечувати своєю діяльністю верховенство права.

Безперечно, на змісті вітчизняного правосуддя вкрай негативно позначається існуючий порядок добору суддівських кадрів. Надзвичайно негативним моментом є те, що при єдиному статусі судді добір кадрів у суди різних видів здійснюється за різними підходами і критеріями. До того ж, цей процес є значною мірою заполітизованим.

Прагнучи перекласти всю відповідальність за стан правосуддя на судову владу, звинувачуючи її у незадовільній кадровій роботі з формування суддівського корпусу, штатні критики чомусь часто забувають, що посадові особи судової влади фактично не мають відношення до вирішення кадрових питань. Рішення ж по суті щодо призначення чи обрання судді на посаду ухвалюється відповідними кваліфікаційними комісіями, Вищою радою юстиції, Президентом і Верховною Радою України. Саме від них визначальним чином залежить, хто одягає мантию судді, а отже — яким є наше правосуддя.

Голова Верховного Суду України, якому сьогодні приписують необмежений вплив на формування суддівського корпусу, насправді виконує в цьому механізмі лише функції листоноші. Моя функція зводиться до формальної пересилки матеріалів щодо кандидатів на посади суддів загальних судів від Вищої кваліфікаційної до Верховної Ради, донедавна — ще й від Державної судової адміністрації до Вищої ради юстиції. При цьому Голова Верховного Суду взагалі не має жодного відношення до призначення та обрання суддів спеціалізованих судів — адміністративних та господарських.

Виходить парадокс: претензії до якості суддівського корпусу пред'являються до того, хто бере у цьому лише технічну участь. А головне, що ці претензії найчастіше висувають ті, хто сам формує суддівський корпус і має дбати про чистоту його рядів.

Невиконання своїх обов'язків вони прагнуть перекласти на чужі плечі. Взяти хоча б фактичне блокування формування суддівського корпусу за рахунок призначення суддів на посаду вперше. Ви знаєте, що я нещодавно звернувся до Глави держави з приводу того, що в Секретаріаті Президента накопичилося понад двісті п'ятдесят подань ВРЮ щодо призначення суддів, а укази про їх призначення не видаються понад чотири місяці. Матеріали щодо деяких кандидатів ле-

жать у Секретаріаті більше року. Питання надзвичайної ваги, тож я розраховував на адекватну реакцію Глави держави щодо його вирішення. Натомість Президент своїм Указом (хоча ці питання мають визначатися виключно законом) змінив процедуру проходження матеріалів щодо призначення суддів на посаду вперше, повністю виключивши з неї Голову Верховного Суду України.

Ще однією з основних причин незадовільного стану вітчизняного судочинства є його традиційно хронічне, а в цьому році — критичне недофінансування. З Державного бюджету на фінансування судової влади у 2009 році виділено менше двох мільярдів гривень, що становить лише 22 відсотки її реальних потреб. Через катастрофічний брак коштів у багатьох випадках судочинство реально зупиняється.

Ключовим фактором, який обумовлює нинішній стан правосуддя, вважаю недосконалу систему судоустрою в Україні. Вітчизняна судова влада роз'єднана як організаційно, так і процесуально. Фактично функціонує три автономні судові системи: система загальних судів, система адміністративних судів та система господарських судів, у яких різні процедури розгляду справ, різна кадрова політика, різна дисциплінарна практика, різне матеріально-технічне забезпечення.

Очевидним є те, що в державі не може бути кількох складових влад, так само як законодавчих чи виконавчих. Судова влада повинна бути одна єдина. Інакше — руйнація судової системи, а з нею — державної влади загалом. Власне, те, що сьогодні й відбудеться в нашій країні.

І коли Голова Вищого адміністративного суду України Олександр Пасенюк, говорячи про завершення формування системи адміністративних судів, констатує, що "нам вдалося побудувати окрему гілку влади", мене охоплює велика тривога. Після завершення побудови такої гілки судової влади залишилося під нею побудувати окрему державу. Хочу, щоб мене правильно зрозуміли: я жодним чином не виступаю проти спеціалізації розгляду справ та існування спеціалізованих судів. Я категорично "за" спеціалізацію, але за таку, що насправді поліпшує якість правосуддя, а не ускладнює його.

Однак сьогодні вже стало очевидним — розвиток адміністративного судочинства пішов в Україні хибним шляхом. Це переконливо засвідчили, зокрема, результати комплексного вивчення Верховним Судом та Радою суддів України практики діяльності Вищого адміністративного суду України, Львівського апеляційного адміністративного суду та двох окружних адміністра-

тивних судів. Скажу відверто: таких вражаючих негативних результатів діяльності судів ми не чекали.

Вивченням встановлено без перебільшення "повний провал" за всіма напрямками діяльності цих судів — в організації їх роботи, в якості та оперативності розгляду справ, у забезпеченні єдиної судової практики та однаковому застосуванні закону, в кадровій роботі. Характерним для діяльності цих судів є ручний розподіл справ, порушення правил підсудності, кричуща тяганина. Тільки у Вищому адміністративному суді залишок нерозглянутих справ та матеріалів становив понад двадцять дві тисячі. Величезна кількість справ не розглянута, апеляційними та окружними адміністративними судами — у деяких із них накопичилося понад сорок тисяч справ.

Я не кажу вже про якість багатьох судових рішень. Один лише приклад: Вищий адміністративний суд розглядав справу щодо придбання однією юридичною особою в іншій юридичній особі тридцяти комп'ютерних дискет на загальну суму шістдесят мільйонів гривень. При цьому покупець заявив про відшкодування йому ПДВ з Державного бюджету на суму десять мільйонів гривень. Суд приймає рішення про зобов'язання відшкодувати вказану суму коштів з Державного бюджету, не з'ясовуючи чи досліджувався судами нижчих інстанцій економічний зміст вказаного договору (а сумнівність його є очевидною). Хоча закон і практика Верховного Суду націлюють на обов'язкове з'ясування цієї обставини. За браком можливостей не можу навести інші приклади подібного розгляду справ, у тому числі, що сприяли "розбазарюванню" землі сотнями гектарів.

Якщо говорити про причини такої ситуації у сфері адміністративного судочинства, то вони мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Основним об'єктивним фактором є штучність створення певної автономії адміністративних судів, непродуманість їх системи, компетенції, організаційних та процесуальних основ діяльності. Що ж до суб'єктивних причин, то це — неспроможність керівництва цієї системи судів забезпечити ефективну організацію їх діяльності, хибні підходи до кадрової роботи, ігнорування визначених законом принципів організації розгляду судових справ.

Тому для мене є очевидним, що для наведення ладу у сфері правосуддя, утвердження законності в діяльності судів потрібно, передусім, забезпечити єдність судової влади. На сьогодні — це найважливіше завдання, що стосується судоустрою. Принагідно наголошу, що відповідний

законопроект про єдність судової системи підготовлено. Відразу скажу, що під "єдністю" ми розуміємо не ліквідацію системи господарських та адміністративних судів, як дехто закидає, а створення механізмів запровадження єдиної для усієї держави судової практики, тобто однакового розуміння змісту одного і того ж закону усіма судами, єдиної для всіх судів системи підбору кадрів, єдиного статусу суддів, єдиного порядку забезпечення судів.

Хіба не таким має бути державницький підхід? А чи державницький підхід пропонують нам автори сумнівного законопроекту про судоустрій та статус суддів, які вважають за доцільне створити замість єдиної цілісної судової системи аж цілих п'ять автономних, позбавляючи при цьому Верховний Суд статусу найвищого суду, і роблячи неможливим забезпечення в державі єдності судової практики й однакового застосування судами закону. Неймовірно, але факт: за цим проектом громадянину України, щоб звернутися за захистом свого права до Верховного Суду своєї держави — України, потрібно буде спочатку "пройти" Європейський суд з прав людини.

Цим проектом передбачається створити чотирнадцять видів судів. Тепер в обласному центрі може бути до восьми судів. Додатково два вищі суди — кримінальний та цивільний — з'являться у Києві. Судячи з усього, розробники цього проекту, дослухались (в лапках) до рекомендацій Венеціанської комісії, яка у своєму висновку на перший варіант проекту (у якому було значно менше видів судів) зазначала, що "така система судів є досить складною і розгалуженою. Очевидно, чим складніша судова система, тим більший ризик виникнення процесуальних затримок".

Замість того, щоб спростити систему судоустрою, автори законопроекту ще більше її ускладнили. Пропонована система — це "судові джунглі", з яких мало кому вдасться вибратися із справедливим та законним судовим рішенням.

Як на мою думку, передбачений у законопроекті підхід до побудови судоустрою в нашій державі є хибним у своїй основі. Бо замість того, щоб зміцнювати базовий для будь-якої судової системи суд першої інстанції, він "плодить" апеляційні та касаційні суди. Хоча найважливішим у судовій системі будь-якої держави є місцевий суд, який розглядає справу по суті.

Сьогодні ж місцевий суд, який знаходиться найближче до людей, перебуває в найгіршій для здійснення правосуддя ситуації — як за умовами роботи, так і за навантаженістю. Достатньо сказати, що на кожного українського

суддю районного або міського суду на місяць припадає в середньому близько ста вісімдесяти справ та матеріалів. А в багатьох судах — триста-чотириста справ. Тож користуючись нагодою, хотів би подякувати абсолютній більшості суддів України, які чесно виконують свій обов'язок і витримують таке колосальне, непомірне навантаження. І водночас вибачитись перед ними за увесь той бруд і відверту брехню, які сьогодні звучать на їхню адресу із вуст посадовців найвищого рівня.

Повертаючись до законопроекту про судоустрій, зазначу, що він "розбиває" існуючі місцеві суди на дільничні й окружні та робить їх дворівневими: перші залишаються на місцевому рівні — у районному центрі, другі — "їдуть" до обласного центру. Він запроваджує незрозумілі принципи спеціалізації судів, утворюючи два різних місцевих суди для розгляду однієї і тієї ж категорії справ. Так, для розгляду цивільних справ спеціально утворюється окружний цивільний суд. Водночас розгляд тих самих цивільних справ віднесено до компетенції іншого місцевого суду — дільничного. І так у кожній категорії справ: адміністративній, кримінальній.

Мабуть, у розумінні авторів законопроекту, це є поліпшенням доступності правосуддя для людей. Не потрібно бути великим реформатором, щоб зрозуміти: за такого судоустрою громадянам доведеться добиратися до місцевого суду в обласний центр за 100-150, а то й більше кілометрів.

Здавалося б, що власний вітчизняний досвід уже мав би всіх навчити. Взяти б, для прикладу, адміністративні справи у спорах щодо пенсій та інших соціальних виплат. Щоб виправдати необхідність утворення окружних адміністративних судів до їх компетенції віднесли розгляд цих справ. При цьому забули "дрібницю": що ці спори стосуються переважно пенсіонерів, інвалідів, тобто людей, яким добратися до окружної суду в обласний центр досить непросто.

Нещодавно парламент повернув розгляд пенсійних та інших соціальних справ до компетенції загальних місцевих судів. Тобто прийняв правильне по своїй суті рішення, яке відповідає інтересам людей. Однак при цьому виникає запитання: для чого було створювати систему адміністративних судів зі штатом в тисячу сто суддів, якщо відтепер соціальні справи (а це близько 66 відсотків від загальної кількості справ, що розглядаються окружними адміністративними судами) розглядатимуться загальними місцевими судами?

Уже очевидним, сподіваюсь, для всіх стало те, що здійснювані на сьогодні основні зусилля з

так званого реформування переслідують одну мету — встановлення тотального неправового контролю над судами. Це досягається, зокрема, встановленням потрібного ідеологам цього законопроекту порядку призначення суддів на адміністративні посади. Проектом пропонується неконституційний порядок, за яким призначення на посади голів судів здійснюватиме Президент України за поданням Вищої ради юстиції.

Це суперечить Рішенню Конституційного Суду, затвердженій Президентом України Концепції розвитку судівництва, міжнародним стандартам незалежності судової влади, зрештою — позиції самого парламенту, який у своїх рекомендаціях за проведеними в 2007 році парламентськими слуханнями стану правосуддя в Україні визнав за доцільне здійснення цієї функції органами суддівського самоврядування.

Найбільш оптимальним і вже перевіреним часом варіантом є здійснення такого призначення Радою суддів України — вищим органом суддівського самоврядування, органом колективним, абсолютно аполітичним, нікому не підпорядкованим, який практично виключає протиправний вплив на суддів. Зверніть увагу: виконання Радою суддів України цієї функції упродовж майже двох років ні в кого не викликало будь-яких претензій у необ'єктивності, впливі чи втручанні. Непокоїть це лише тих, хто прагне здійснити політико-комерційне "поглинання" судової системи.

З іншого боку, передбачена законопроектом так звана реформа є фінансово "непідйомною" для нашої держави. Тільки на "запуск" пропонуваної судової системи, за попередніми підрахунками Державної судової адміністрації, зробленими рік тому, потрібно понад десять мільярдів гривень. Сьогодні — це вже удвічі більше.

Із сказаного можна зробити однозначний висновок про те, що прийняття цього законопроекту матиме катастрофічні для правосуддя (та й держави загалом) наслідки. Такий висновок було зроблено практично під час усіх фахових обговорень так званих президентських проектів на науково-практичних конференціях, у тому числі за участю міжнародних експертів з питань судочинства. Нищівній критиці було піддано об'єднаний варіант цих проектів з боку абсолютної більшості фахівців-практиків та провідних вчених України.

Ось що стосовно цього законопроекту говорить Василь Сіренко, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, колишній голова парламентського комітету з правової політики. У своїй статті, опублікованій нещодавно в газеті "Голос

України", він, вказуючи на конкретні негативні наслідки ухвалення цього проекту, констатує: "Автори проекту, на жаль, про це не подумали, як не подумали і про багато інших дуже шкідливих, негативних, руйнівних для судової системи України наслідків прийняття такого сирого, непродуманого, поверхового, паліативного проекту закону про судоустрій. Залишається сподіватися, що депутати парламенту усвідомлять усю небезпеку того приватного корупційного інтересу, який закладено у цьому законопроекті про судоустрій, і відхилять його як непридатний за всіма критеріями розв'язання проблем судової системи України".

Незважаючи на наведене, у палких прибічників цього проекту вистачає совісті стверджувати про наукову підтримку концептуальних положень законопроекту, ігноруючи навіть те, що на минулих парламентських слуханнях з цього питання у 2007 році практично всі науковці не підтримали навіть тодішніх, ще не понівечених варіантів законопроектів про судоустрій та статус суддів.

Наш підхід до виходу із ситуації полягає в наступному. Насамперед, потрібно створити передумови для конструктивної роботи з проведення судової реформи. Для цього необхідно відмовитися від силового "проштовхування" в нелегітимний спосіб проекту Закону України "Про судоустрій і статус суддів". Затим слід визначитися з концептуальними засадами подальшого здійснення судової реформи, в тому числі з оптимальною для України моделлю судоустрою.

Концепція судової реформи має бути затверджена Верховною Радою України. Це прямо впливає з Конституції України. Невідкладно ухвалити закон про єдність судової системи, прийняти зміни до всіх процесуальних законів, які б спростили судовий процес, зробили його більш ефективним та оперативним. Крім того, слід удосконалити механізм добору суддівських кадрів та порядок притягнення суддів до відповідальності.

Без сумніву, актуальність минулих слухань очевидна: судді вкотре висловили свою готовність до конструктивної співпраці з удосконалення правосуддя. Чи готові почути суддівську спільноту народні депутати та інші державні діячі? Чи вдасться нам вийти на той конструктив, який потрібен, найперше, не суддям, а всьому українському суспільству? Це засвідчать час і подальший розвиток подій. А ми налаштовані на серйозну, ділову розмову з усіма, хто щиро бажає реальних і позитивних змін у судовій системі України.

СУДОВА ВЛАДА

МИ БУЛИ Й БУДЕМО ПРОТИ
ПСЕВДОРЕФОРМИ

Петро ПИЛИПЧУК,
Перший заступник Голови Верховного Суду України,
голова Ради суддів України

Дискусії довкола проблем українських судів точаться вже не перший рік. Проте вони, проблеми, залишаються, чого не заперечують ні самі судді, ні влада і про що добре знають пересічні українці. Головна біда, на наш погляд, у надмірній політизації самої судової ситуації. Багато кому з можновладців хочеться мати "свої суди", як і чимало із суддів хочуть мати владних покровителів (бо всім сторонами це вигідно). Сама ситуація в судах, судячи з фінансування системи, власне судова реформа мало кого цікавить. Заперечити чи підтвердити цю думку ми попросили Першого заступника Голови Верховного Суду, голову Ради суддів України Петра ПИЛИПЧУКА.

Петре Пилиповичу, хотілося б почути Вашу думку про нинішню ситуацію в судах, довкола них, у судовій системі взагалі. Вона — критична?

— Сьогодні ніхто не заперечує, що кризові явища у правосудді існують, що вони край небезпечні, що вони загострюються і поглиблюються. Ми знаємо, в чому проявляються кризові явища у правосудді і які причини та фактори призвели до цих явищ.

При тому треба визнати, що значна частина першопричин негативних тенденцій у правосудді знаходиться всередині судової системи. У міру можливостей Верховний Суд України й органи суддівського самоврядування намагаються позбавитися від них, вплинути на ситуацію. Але ті засоби, які ми можемо для цього використати, є явно недостатніми.

Проте більшість факторів, що не дають змоги судам стати ефективними, об'єктивними й неупередженими, знаходяться за межами судового корпусу. Це — неякісне законодавче урегулювання судочинства, судоустрою і статусу суддів, системне втручання в судову діяльність, ескаляція полі-

тизації сфери правосуддя. З іншого боку, є хронічне недофінансування судової діяльності, намагання розподіляти кошти в ручному режимі. Окрім того — систематичні заяви з боку високопосадовців, якими дискредитуються суди і підривається їх авторитет, встановлення жорстокого контролю за діяльністю судів, обмеження повноважень органів суддівського самоврядування. На мою думку, ці та інші фактори сьогодні реально загрожують підризовом правових засад здійснення правосуддя, руйнацією судової системи.

Маємо визнати, що нинішній стан правосуддя є наслідком тривалої, невваженої і непродуманої державної політики у цій сфері, безсистемного реформування правосуддя, відсутності базових передумов для існування в Україні неупередженого та справедливого суду. У зв'язку зі сказаним хочу відзначити, що питання проведення в державі судової реформи є дійсно надзвичайно актуальним і своєчасним.

— Часто саме суди і суддів звинувачують у тому, що вони проти судової реформи, а відтак блокують

**прийняття законів, спрямованих на удосконалення
судової влади і судочинства...**

— Це — неправда. Судді України завжди підтримували і підтримують необхідність проведення судової реформи. Але ми були й будемо проти псевдореформи, непродуманих кроків, деструктивних і руйнівних пропозицій. Судді проти реформи, яка не узгоджується з Конституцією і міжнародними зобов'язаннями держави, і яка надто дорого може обійтися країні. Як і проти реформування судової влади в умовах політичної та економічної кризи, за якої унеможливлене нормальне функціонування вищих органів державної влади. Це — шлях до подальшої руйнації та політизації судової влади.

Додам, що на двох останніх з'їздах суддів України, на засіданнях Ради суддів ми виробили чіткі позиції суддівського корпусу щодо подальшого розвитку реформи. З нашої точки зору, розпочинати необхідно зі схвалення парламентом концепції судової реформи, метою якої має стати визначення засад подальшого проведення реформи для завершення формування в Україні ефективного механізму неупередженого й об'єктивного судового захисту прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб на засадах верховенства права.

Саме концепцією мають бути передбачені першочергові і перспективні, системні і цілісні, науково обґрунтовані та методологічно виважені заходи й засоби завершення судової реформи в Україні відповідно до потреб правової демократичної держави й громадянського суспільства, оновлені основоположні принципи здійснення правосуддя. Мають бути визначені чіткі орієнтири створення в Україні судової системи, яка б відповідала існуючим соціально-економічним умовам українського суспільства, потребам людей та суб'єктів господарювання, була економічно виправданою в умовах недостатності державних фінансових ресурсів, забезпечувала якісний розгляд судових справ.

У рамках даної концепції повинно бути передбачено реформування на цій основі матеріального і процесуального законодавства, створено підґрунтя для подальшого утвердження самостійності судової влади і незалежності суддів в Україні відповідно до міжнародних стандартів та ефективні механізми запобігання й протидії корупції в судах. Як і ініціювання законодавчого запровадження прозорих конкурсних процедур призначення суддів на посади, удосконалення механізму притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посад, врегулювання такого, що відповідає Конституції України, порядку призначення суддів на адміністративні посади в судах та звільнення з цих посад.

Лише прийняття такої концепції, на мою думку, зможе дати чітке уявлення щодо мети реформи, шляхів її проведення, напрямку, в якому треба рухатися.

Водночас реалізація заходів, передбачених у концепції, дозволить підготувати й внести у певній послідовності взаємоузгоджені зміни до Конституції та законів України, дасть змогу завершити формування самостійної судової влади, запровадити дієвий неупереджений і незалежний механізм забезпечення в державі на засадах верховенства права та законності суб'єктивних прав та свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначені Конституцією, міжнародними договорами та законами України.

— Усе сказане Вами видається цілком зрозумілим і логічним. Але подібні думки звучали й раніше, а віз, як мовиться, і нині там...

— Це також — правда. Але я певен, якщо цю роботу провести злагоджено, то вже через три-чотири роки ми будемо мати в державі суд, який здійснюватиме правосуддя за світовими стандартами.

Що стосується законопроекту "Про судову владу", який обговорюється сьогодні і який видається за судову реформу, то повинен сказати, що судді України у переважній більшості вважають, жодного відношення до судової реформи він не має.

— Чому? Мотивуйте сказане.

— Не може знаменувати судову реформу закон, що містить ряд концептуальних положень, які не узгоджуються з Конституцією України, міжнародними стандартами, рішеннями Конституційного Суду, Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, рекомендаціями Європейської Комісії за демократію через право (Венеційської комісії), схваленими стосовно зазначених законопроектів у березні 2007 року.

Не може знаменувати судову реформу закон, реалізація положень якого може призвести до суттєвих негативних наслідків: загострення і посилення існуючих руйнівних процесів у сфері правосуддя та знищення його засад, подальше віддалення правосуддя від людей, унеможливлення оперативного судового захисту прав та свобод людини і громадянина. Україна й українське суспільство будуть поставлені перед реальною загрозою втрати своєї правової основи, якою є судова система.

Як і не може знаменувати судову реформу закон, можлива реалізація окремих положень якого вимагатиме необґрунтованих, але колосальних бюджетних витрат. І останнє, не може знаменувати судову реформу закон, котрий містить низку колізійних та інших суперечливих положень, які на практиці можуть призвести до суттєвого погіршення доступу до правосуддя, судового захисту прав і свобод громадян, зниження рівня незалежності суддів та самостійності судів.

Суддів, зокрема, надзвичайно турбує пропозиція, яка підтримується в проекті, про суцільну спе-

ціалізацію судової системи, створення Вищих цивільного і кримінального судів, позбавлення Верховного Суду касаційних повноважень. Таке реформування більш нагадує експеримент над правосуддям, а відтак — і над людьми. Адже якихось переконливих доказів тому, що така система працюватиме більш ефективно, не існує. Проблеми, які сьогодні є у Верховному Суді в такому випадку просто стануть проблемами вищих судів. Натомість Верховний Суд втратить важелі впливу на практику застосування судами законодавства й не зможе забезпечити однакове застосування законів. У такий спосіб ми зруйнуємо Верховний Суд, але не вирішимо проблем, які є в правосудді.

Можу навести приклад. До 17 листопада 2008 р. Верховний Суд мав повноваження на перегляд постанов у справах про адмінправопорушення. Щороку ми розглядали понад тисячу таких справ, забезпечуючи тим самим однакове застосування законів. А це — не прості справи. За ними — конфіскація майна на мільйонні суми, арешти, позбавлення прав, правові наслідки у вигляді позовів про стягнення багатотисячних сум.

Із 17 листопада 2008 р. Верховний Суд був позбавлений цих повноважень. І уже сьогодні, через 4 місяці, ми є свідками того, як по-різному у різних областях застосовуються одні і ті ж норми Митного кодексу, Закону про боротьбу з корупцією, Кодексу про ад-

міністративні правопорушення. Скажіть, ми цього добиваємося?

Продовжуючи свою думку, скажу, не може знаменувати судову реформу закон, який на ґрунті спекуляцій та інсинуацій визначить тих суб'єктів призначення суддів на адмінпосади, котрі не вправі цього робити за Конституцією, що неодноразово визнавалося Конституційним Судом. Яка ж мета цієї реформи? Нещодавно всьому суспільству було відверто сказано, що прийняття цього закону необхідно для того, аби взяти суди під контроль.

— **Сказано чесно.**

— На жаль, саме в цьому і полягає мета так званої реформи — встановити контроль за судами, вибудувати нові важелі впливу на суди й керування ними. Але не треба забувати, що продовження "політичної боротьби за суд", намагання використати суд у політичних, корпоративних та особистих інтересах, зробити його ручним, інтенсивне стимулювання суддівського "рейдерства", ігнорування судових рішень — це шлях до правового хаосу та суцільного безладу, за яких переможців бути не може.

І не треба забувати, що автомашиною керує не той, хто придумав кермо, не той, хто його зробив, і навіть не той, хто купив даний автомобіль. Машиною керує той, хто сидить за кермом. А за сьогоднішніх приливів і відливів може так статися, що це кермо створить один, а керувати буде хтось інший.

Нещодавно відсвяткував свій День народження Голова Верховного Суду України, заслужений юрист України

Василь Васильович ОНОПЕНКО.

Шановний Василю Васильовичу!

Від імені колективу Державної судової адміністрації України та особисто від себе щиро вітаю Вас із Днем народження!

Нехай цей світлий День додасть Вам нових сил і натхнення для здійснення майбутніх трудових і творчих звершень.

Ваша державницька позиція та високий професіоналізм сприяли піднесенню авторитету української системи правосуддя.

Міцного здоров'я, радості, миру і безмежного людського щастя Вам, а ще — творчої наснаги, душевної краси, святкового настрою, польоту мрій та перемог на життєвих дорогах. Нехай завжди з Вами будуть вірні друзі та родинна гармонія, людське тепло і затишок.

Довгих років життя, достатку й благополуччя та спокійного неба над Вашою родиною! Нехай у Вашому домі завжди панують мир і злагода, у серці — доброта, а в справах — мудрість та виваженість.

Тож нових Вам життєвих і творчих сил, радісних подій і звершень, бадьорості духу!



**З повагою,
Голова Державної судової
адміністрації України
І.І.БАЛАКЛИЦЬКИЙ**

СУДОВО-ПРАВОВА РЕФОРМА



НОВИЙ КПК — БАЗА ДЛЯ ОСНОВНИХ РЕФОРМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Микола ОНИЩУК,

міністр юстиції України, голова Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права

Наприкінці 2008 року за участі Президента України відбулося засідання Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, на якій було представлено проект нового Кримінально-процесуального кодексу України — ключового елемента всієї системи кримінальної юстиції. Прокоментувати особливості нового КПК редакція попросила голову Національної комісії, міністра юстиції України Миколу ОНИЩУКА.

— Реформа кримінального процесуального законодавства посідає одне із найважливіших місць у комплексі юстиційних реформ. Саме ця сфера законодавства є найбільш чутливою, де найчастіше обмежуються права та свободи громадянина. Це вимагає від нас особливої уваги, адже йдеться про забезпечення чітких та дієвих кримінально-процесуальних гарантій захисту цих прав.

В Україні вже більше семи років діє новий Кримінальний кодекс, тоді як сфера кримінального процесу й досі залишається неререформованою. Такий алогічний стан двох споріднених галузей навряд чи може ефективно служити завданням захисту прав і законних гарантій людини і громадянина України.

Як відомо, чинний КПК, введений у дію ще 1961 року, передбачав правила і стандарти, що діяли в колишньому СРСР з притаманною йому авторитарною ідеологією та правовими цінностями, які не відповідають сучасним потребам суспільства та держави. Найбільш значущі зміни в КПК були внесені Законом України від 21 червня 2001 року і відомі під назвою "мала судова реформа". Загалом же зміни до Кодексу вносилися 152 рази.

Однак, незважаючи на таку кількість нововведень, дедалі очевиднішим стає те, що практика

фрагментарних удосконалень закону не може змінити ситуацію, а лише слугує відстрочкою для запровадження нової моделі кримінального процесу, побудованої на ідеологічно інших принципах та засадах.

Історія створення проекту нового КПК починає свій відлік з моменту прийняття Верховною Радою України в 1992 році постанови про схвалення "Концепції судово-правової реформи в Україні" та створення того ж року першої робочої групи з напрацювання нового Кримінально-процесуального кодексу.

Додатковим стимулом до реформування Кодексу став вступ України до Ради Європи, коли вона взяла на себе зобов'язання щодо прийняття нового КПК. Ця авторитетна міжнародна організація жорстко критикувала чинний Кримінально-процесуальний кодекс. При цьому було констатовано: надмірну авторитарність та бюрократизованість процесу, в якому, власне, судові засідання відіграє дуже обмежену роль, практично повну відсутність змагальності та усунення сторони захисту від участі у збиранні та фіксації доказів, відсутність ефективних гарантій належного судочинства й надмірність та нерегульованість повноважень прокуратури, яка головним чином відповідає за забезпечення закон-

ності, а не за проведення розслідування. Говорилося й про відсутність судового контролю за діяльністю слідчих органів та міліції, сильний інституційний тиск щодо винесення обвинувального вироку та відсутність незалежності суддів, порушення демократичних стандартів щодо точності судового рішення або поваги до прийняття рішення судом.

Прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу також є необхідним елементом для реалізації євроатлантичних прагнень України. З 2005 року ухвалення нового КПК є складовою щорічних планів співпраці між Україною та ЄС і НАТО. Нова посилена угода Україна — ЄС, яка готується до підписання, також включила в себе вимогу щодо ухвалення нового Кримінально-процесуального кодексу.

І хоча саме українське суспільство очікує на прийняття нового КПК більше, ніж будь-яка із міжнародних інституцій, він досі залишається не прийнятим, і більше того — навіть концептуально не схваленим. Разом із тим, це не означає, що питанню проведення реформи кримінально-процесуального законодавства всі ці роки не приділялась увага. Навпаки, за цей час було здійснено 8 спроб підготувати проект Кримінально-процесуального кодексу. Однак більшості з них бракувало чіткої концепції оновлень кримінального процесу, які б забезпечили його відповідність міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини з одного боку та ефективну незаформалізовану роботу правоохоронних органів з іншого.

Поворотним етапом у цьому процесі можна вважати видання двох указів Президента України. Першим із них розроблення нового КПК доручено Міністерству юстиції та Національній комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права (Указ Президента "Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи" від 20 січня 2006 року, № 39). Іншим Указом затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів" від 15 лютого 2008 року, № 311"). Саме цей документ став відправною точкою та базою для побудови не лише ідеологічно нового кримінального процесу, а й реформування кримінального права та комплексного реформування системи органів і установ кримінальної юстиції.

Із метою реалізації визначених в указах завдань при Національній комісії була утворена ро-

боча група з числа науковців та представників державних органів. У грудні ми представили результат нашої дворічної роботи і праці — новий проект Кримінального процесуального кодексу, який базується на положеннях Концепції.

Цій події передувала дуже кропітка робота, протягом якої проект пройшов експертизу в Раді Європи і отримав там схвальні відгуки. При цьому у висновках експертів РЄ було, зокрема, відзначено, що проект нового Кримінально-процесуального кодексу "чітко позиціонує себе в ряду схожих КПК континентальної Європи, добре структурований та відносно ефективний щодо захисту прав людини. Він є надійною базою для основних реформ у кримінальному процесі України".

На думку експертів Ради Європи, проект відрізняється від попередніх тим, що "закладає відповідну основу для добре виписаного континентального європейського кодексу". Таким чином, можна констатувати, що робоча група Національної комісії з розробки Кримінально-процесуального кодексу досягла відповідності проекту рекомендаціям.

Крім того, протягом 2007-2008 років Національна комісія за підтримки Департаменту юстиції США та Ради Європи провела низку "круглих столів" у провідних юридичних навчальних закладах (Харкові, Львові, Києві, Одесі), в яких взяли участь науковці, представники правоохоронних органів та судової влади України. Враховуючи зауваження експертів РЄ, пропозиції й коментарі українських правників, робоча група доопрацювала проект КПК. Таким чином і з'явилася його остаточна редакція. І хоча у цього проекту попереду ще досить довгий шлях, вже зараз слід відзначити ті позитивні напрацювання, які дають змогу вивести кримінальний процес в Україні на якісно новий рівень захисту прав та свобод громадян, а також забезпечення потреб органів кримінальної юстиції.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РІВНОСТІ ТА ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Серед ключових новел проекту можна відзначити таку як забезпечення процесуальної рівності та змагальності сторін у кримінальному провадженні.

Досягти цього пропонується шляхом надання рівності у праві подачі інформації сторонами безпосередньо до суду. Таким чином, особи, що проводитимуть розслідування, вже не матимуть "монопольного" права на визнання інформації доказами, і кожна із сторін матиме рівні можли-

вості в доведенні перед судом винуватості або невинуватості особи у вчиненні злочину.

ПІДВИЩЕННЯ ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНИХ І ОБВИНУВАЧУВАНИХ (ОБВИНУВАЧЕНИХ, ПІДСУДНИХ)

Ще одна новела — підвищення гарантій захисту прав підозрюваних і обвинувачуваних (обвинувачених, підсудних). Мова, зокрема, про заборону порушувати кримінальну справу проти конкретної особи, що дасть змогу захистити права людини, убезпечивши її від необґрунтованого кримінального переслідування з боку правоохоронних органів.

Одночасно запроваджується поняття "розумних строків досудового розслідування". Строки є досить короткими, проте розпочинатимуться вони не з моменту отримання повідомлення про злочин і початку розслідування (на сьогодні це момент винесення постанови про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи), а з моменту визнання особи підозрюваною чи висунення їй обвинувачення, тобто з часу фактичного обмеження прав та свобод особи у зв'язку із кримінальним провадженням. Такий підхід дозволить суттєво зменшити випадки порушення права людини на розумний строк розгляду її справи та сприятиме посиленню дисципліни осіб, які проводять досудове розслідування.

Також у проекті пропонується закріпити процесуальні механізми щодо оптимізації практики обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. На цьому наголошував і Президент держави. Ідеться про підвищення вимог до сторони обвинувачення в частині доведення нею необхідності застосування запобіжного заходу саме у вигляді взяття під варту, адже цей захід є винятковим. На сьогодні взяття під варту застосовується майже до половини обвинувачених, у той час як лише 25,4 відсотка з них у подальшому засуджується до позбавлення волі.

До того ж, проектом Кодексу запроваджуються спеціальні процедури ювенальної юстиції, що дасть змогу враховувати права та інтереси неповнолітніх правопорушників. Кримінальні справи, в яких обвинуваченими є неповнолітні, розглядатимуться судом лише колегіально та, як правило, в закритому судовому засіданні.

РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО

Згідно з положеннями проекту Кодексу підвищено процесуальний вплив потерпілого — як сторони обвинувачення на процес кримінально-

го переслідування або на його припинення. При цьому, в окремій його главі врегульовано питання відшкодування шкоди, завданої злочинцем, а також створено умови для розвитку окремих інститутів: відшкодування шкоди за рахунок держави, відновного правосуддя.

Щодо останнього, то слід зазначити, що процедури відновного правосуддя значно розширюють можливості сторін кримінально-правового конфлікту щодо знаходження компромісу та примирення.

ФОРМУВАННЯ ОНОВЛЕНОГО ДОКАЗОВОГО ПРАВА

Складовими елементами цього надзвичайно важливого інституту стануть: встановлення критеріїв, необхідних для прийняття рішень різного правового характеру (про застосування запобіжного заходу, про визнання винуватим обвинувачуваного тощо), визнання доказами пояснень і показань, предметів і документів, наданих сторонами провадження безпосередньо суду та встановлення чітких правил допустимості доказів або визнання доказів недопустимими, внаслідок порушення прав людини при їх одержанні.

ОНОВЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У проекті пропонується об'єднати нині відокремлені стадії дізнання та досудового слідства в одну — досудове розслідування, яке розпочинатиметься з моменту надходження інформації про вчинений злочин до правоохоронних органів. Прийняття ж формального акта для порушення кримінальної справи не буде необхідним, що сприятиме зменшенню формалізованості кримінального провадження. Оперативно-розшукова діяльність та слідство здійснюватимуться в рамках єдиного процесу розслідування, а усі процесуальні дії (оперативно-розшукові, слідчі) зможуть проводитись лише після початку кримінального провадження у справі. Це також сприятиме захисту прав та свобод людини, оскільки істотно знизить ризик можливих зловживань щодо необґрунтованого провадження оперативно-розшукових заходів щодо конкретної особи.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

Відповідний судовий контроль на стадії досудового розслідування здійснюватимуть слідчі судді, які вирішуватимуть питання, пов'яза-

ні з усіма можливими під час досудового розслідування обмеженнями прав та свобод громадян.

НОВА ПРОЦЕДУРА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Запровадження нової, позбавленої обвинувального ухилу процедури судового розгляду пропонується досягти шляхом скасування інституту повернення справи на додаткове розслідування. Цей інститут, як відомо, на сьогодні, по суті, замінює виправдувальні вирoki в судах. Крім того, передбачається позбавити суд права надавати доручення із проведення слідчих дій за власною ініціативою.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Відповідно до положень проекту Кримінально-процесуального кодексу суди першої інстанції будуть позбавлені повноваження визначати подальшу долю апеляційних скарг, що на сьогодні є серйозним обмежуючим фактором щодо доступу громадян до правосуддя. Як відомо, і в цивільному, і в адміністративному процесі це вже вирішено.

Крім того, пропонується оптимізувати роботу судів апеляційної інстанції, передавши кримінальні справи, які розглядаються наразі цими судами, до юрисдикції окружних кримінальних судів (можливо — конкретно визначених судів першої інстанції). Одночасно виключається можливість так званої "стрижкової касації", тобто подачі скарги на рішення суду першої інстанції одразу до суду касаційної інстанції.

НОВАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Окремо слід відзначити, що проектом запроваджуються нові види кримінального провадження, які забезпечуватимуть процесуальну економію та дозволять значно розвантажити суди й органи розслідування. Ідеться про дізнання, тобто спрощену форму розслідування кримінальних проступків, яка певною мірою є аналогом сьогодишньої протокольної форми розслідування злочинів, та наказне провадження, яке є спрощеною процедурою, постановлення судом рішення про покарання особи без проведення судового засідання у випадках, якщо вина особи доведена матеріалами розслідування і така особа визнає свою вину та не заперечує проти покарання.

Таким чином, сукупність цих ідеологічно нових постулатів провадження кримінальних процедур надасть змогу суттєво посилити захист прав людини та підвищити ефективність розслідування злочинів.

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ ТА НЕЛЮДСЬКОМУ АБО ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ ЧИ ПОКАРАННЮ

Нерозривно пов'язаним із проектом нового Кримінально-процесуального кодексу є інший важливий документ, який схвалила на своєму засіданні Національна комісія. Мова про Концепцію державної політики запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню.

Повна заборона катувань і жорстокого поведження вперше була проголошена Генеральною Асамблеєю ООН в ухваленій нею Загальній декларації прав людини рівно 60 років тому. У статті 5 Декларації зазначено: "Ніхто не може бути підданий катуванню або жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню". За цей час людська цивілізація створила низку міжнародно-правових інструментів, що передбачають обов'язкові жорсткі стандарти державної політики у цій сфері. Варто відзначити, що Україна є учасницею цих міжнародних актів. Зокрема, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, Європейської конвенції про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню 1987 року, Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання 1988 року та Факультативного протоколу до неї.

Більше того, нашою державою вжито серйозних заходів, спрямованих на те, щоб ці міжнародні стандарти були імplementовані у вітчизняне законодавство. Варто лише згадати про такі кроки, як скасування смертної кари, прийняття нового, більш гуманного Кримінального кодексу 2001 року та подальша гуманізація кримінального законодавства, здійснена вже 2008 року, ухвалення нового Кримінально-виконавчого кодексу тощо. Наша держава активно співпрацює і з низкою міжнародних інституцій, зокрема такими як ООН, ОБСЄ, Рада Європи та Європейський комітет із запобігання катуванням та

поганому поводженню, прислухаючись та реагуючи на пропозиції авторитетних іноземних експертів.

Серйозну увагу цій проблематиці приділяє і Глава держави, який згідно із Конституцією України є гарантом дотримання прав і свобод людини. Так, у схвалених навесні 2008 року Президентом Концепції реформування кримінальної юстиції України та Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України викорінення такого ганебного явища визначено одним із пріоритетних напрямів у реформуванні органів правопорядку та пенітенціарної системи.

Та попри значні зусилля держави в подоланні проблеми катувань та поганого поводження, вона залишається невирішеною. Не секрет, що система кримінальної юстиції є сферою, де ризик катувань та інших форм негідного поводження залишається високим. Це значною мірою зумовлюється всією системою кримінального судочинства та доказування, яке головним чином будується на зізнанні обвинуваченого у вчиненні злочину. Оцінка роботи працівників органів розслідування за "показниками розкриття злочинів" також спонукає їх до використання будь-яких засобів для досягнення адміністративно встановлених показників. Подолання такої практики вимагає системних заходів та докорінної зміни підходів у багатьох сферах діяльності держави.

На згаданому засіданні Національної комісії ми схвалили концептуальні засади державної політики щодо запобігання катуванням та поганому поводженню. Цей документ розроблений робочою групою із числа членів Нацкомісії і, що дуже важливо відзначити, людьми, які присвятили себе діяльності на правозахисній ниві, а отже, дуже добре знають ситуацію, якою вона є насправді.

Характеризуючи зміст документа, можливо наголосити на наступних тезах. Завданням Концепції є визначення змісту та напрямів державної політики запобігання катуванням та поганому поводженню, а саме: визначення основних проблем у сфері запобігання катуванням та поганому поводженню; розробка основних засад щодо змін законодавства; створення системи регулярних відвідувань усіх місць утримання під вартою для нагляду на засадах незалежності та компетентності за діяльністю державних органів; закладення основ для залучення громадянського суспільства до участі у відвідуваннях місць позбавлення, утримання під вартою та в інших формах громадського контролю.

Концепція дає відвертий та критичний опис ситуації та перелік проблем, а також пропонує кроки для виправлення ситуації.

Мова йде, зокрема, про низку заходів із реформування процесуального законодавства (у тому числі, що стосується посилення прав затриманих, належного судового контролю за затриманнями, створення системи періодичного перегляду підстав для тримання під вартою), створення ефективної системи розслідувань випадків катувань та поганого поводження (при цьому обов'язок доведення належних умов тримання має покладатись на державу, її посадових осіб, а не на особу).

Ідеться також про надання правової допомоги жертвам катування та забезпечення права без зволікання отримати відшкодування від держави за завдану шкоду; забезпечення незалежності медичних працівників, які працюють у місцях тримання під вартою, від адміністрації такої установи; зміни підходів до оцінки роботи правоохоронних органів; формування психології неприйняття жорстокості у правоохоронних органах; поширення серед суддів, працівників правоохоронних органів та інших державних службовців інформації щодо міжнародних стандартів у цій сфері, включення цих стандартів у навчальні програми середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, що готують персонал для роботи у місцях тримання під вартою чи позбавлення волі.

Крім того, серед ключових механізмів запобігання катуванням необхідно розглядати створення системи регулярних "раптових інспекцій" місць тримання під вартою, як це передбачається Факультативним протоколом до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Такі інспекції повинні проводитися незалежними експертами, в тому числі із представників громадянського суспільства. А щоб система регулярних відвідувань була ефективною, вона має сприйматися громадянським суспільством, державними органами та міжнародними органами з довірою. Процес створення такої системи має бути прозорим та відкритим для участі якомога більшої кількості зацікавлених сторін.

Узагальнюючи сказане, необхідно наголосити на тому, що згадана Концепція є надзвичайно важливим, системним документом, що визначає засади побудови державної системи запобігання катуванням та іншим видам поганого поводження. Її прийняття стане важливим кроком на шляху до викорінення цієї ганебної практики.

СУДОЧИНСТВО

**КОМЕРЦІЙНІ СУДИ
В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ:
ПОГЛЯД У МИНУЛЕ
ТА МАЙБУТНЄ**

Анатолій ОСЕТИНСЬКИЙ,
заступник Голови Вищого господарського суду України,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

СУДОЧИНСТВО

Реформаторські плани в галузі системи правосуддя — постійний супутник політичних баталій — вже традиційно губляться у мереживі декларацій, програм та концепцій. Свідомий вплив на больові точки суспільної свідомості, фальшування ідей та ідеологій у гонитві за електоральною підтримкою звично посіли місце практичних кроків, що б переслідували чітко окреслену мету, та результативність яких можливо було б оцінити за визначеними критеріями.

200-річчя створення Одеського комерційного суду, що відзначалось наприкінці минулого року, стало вдалою нагодою звернутись до класичної проблеми улаштування системи правосуддя, котра не втратила актуальності з 1808 року, а підходи до вирішення якої в усі часи мали політичне забарвлення. Мова про судову спеціалізацію, створення окремої (або автономної) системи (або підсистеми) судів, до компетенції яких відноситься розгляд справ у певних категоріях спорів, котрим притаманні специфічні ознаки, що, в свою чергу, зумовлюють специфічний порядок та процедуру їх вирішення. То ж чи обґрунтованим є створення комерційних судів в Україні, чи є історичні передумови для сприйняття цієї новації, які перспективи господарських судів?

Історичне коріння комерційних судів походить з трьох різних установ — судів морських, консульських та ярмаркових [1]. Рівень поширення кожної з цих інституцій у країнах Європи різнився в залежності від конкретних суспільно-історичних факторів. Проте, аналізуючи передумови їх виникнення та специфіку діяльності, очевидним є висновок щодо наявності особливої, обумовленої соціально-економічною реальністю конкретного регіону потреби в спеціальній процедурі та порядку розгляду деяких спорів.

Специфічний суб'єктний склад, вимога наявності спеціальних знань у суддів, оперативність вирішення спору як першочергова умова звернення до судової процедури — ці спільні риси згодом, спочатку у Франції, а згодом під її впливом і по всій Європі, зумовили розвиток уніфікаційної тенденції щодо судів, які розглядали спори, тим чи іншим чином пов'язані з торговими відносинами. Водночас, оскільки заняття подібною діяльністю в переважній частині країн континенту було напряму ув'язано із становою побудовою суспільства, хвиля де-

мократичних революцій значною мірою передумовила їх подальшу долю.

Чи не в першу чергу постійні суперечки, які виникали щодо доцільності існування торгових (комерційних) судів (трибуналів), були зумовлені намаганням держави (уряду, корони) утвердити державний, урядовий елемент — суддів або особливих чиновників — у складі цих органів, на противагу інтересам купців, комерсантів, котрі були більше зацікавлені в обранні таких суддів із власного кола.

У результаті жорсткої полеміки, масштабних суспільних змін, більшість країн Європи відмовилась від окремої комерційної юрисдикції судів: Нідерланди — у 1817р., Іспанія — 1868р., Італія та Греція — 1888р., Румунія — 1890р., хоча в подальшому й висловлювались ініціативи у тій чи іншій формі відновити їх діяльність. Водночас на шляху історичного розвитку сукупність факторів соціально-політичної та економіко-правової ваги (серед них, насамперед, необхідно зауважити на високих позиціях, які отримав у суспільній побудові Франції за наслідками Великої французької революції саме третій стан) визначила збереження комерційних судів (трибуналів) й до сьогодні у Франції та Бельгії.

Дослідження витоків, організаційних та функціональних особливостей діяльності комерційних судів у європейських країнах свідчить, що структурне виокремлення таких судів безпосередньо пов'язане з двома ключовими факторами: динамікою розвитку торгівлі в Європі та становим укладом суспільної побудови. Їх розвиток супроводжувався конфліктом публічного (намагання держави максимально поширити свою юрисдикцію на торгові відносини й запобігти незаконним явищам і зловживанням у цій сфері) та приватного (прагнення комерсантів до швидкої й ефективної, напівофіційної системи вирішення спорів) інтересів.

За загальною оцінкою можна стверджувати, що нині в національних правових системах європейських країн, в залежності від історичних традицій та сучасних економіко-правових умов, застосовуються **три основні моделі організації судового вирішення спорів з торгових (комерційних) відносин:**

- 1) функціонування відокремлених спеціалізованих органів — комерційних судів;
- 2) діяльність спеціалізованих відділень у загальних судах відповідного територіального рівня;
- 3) змішана модель, за якої щодо деяких категорій чи в залежності від територіальної ознаки відповідні спори підлягають вирішенню або в спеціальних підрозділах загальних судів, або в окремому спеціалізованому органі.

Окремо слід наголосити на широкому застосуванні процедури вирішення відповідних спорів (або частини з них) у мирових судах. Так, розповсюдженим варіантом є наявність найнижчої ланки,

першої в розгалуженій структурі судових органів — мирових судів, до яких в обов'язковому або альтернативному порядку звертаються для вирішення спорів. Зазвичай юрисдикція цих судів поширюється й на торгові суперечки та визначається в залежності від суми позову, а спори розглядаються суддею одноосібно; його рішення підлягають оскарженню лише в окремих випадках. Як класичний приклад такого підходу можна розглядати діяльність мирових судів у Бельгії, Італії, Люксембурзі, Швейцарії, Туреччині; у Норвегії, де за загальним правилом, жоден спір не може бути передано на розгляд до професійного суду без спроби вирішення у спеціальному посередницькому органі — погоджувальній раді.

Аналіз нормативного підґрунтя та практичних аспектів діяльності сучасних комерційних (торгових) судів у Європі дозволяє дійти таких висновків:

1. Вирішення спорів у цих судах здійснюється особливим складом суду, який повністю або частково складається з непрофесійних суддів, спеціалістів, експертів, що володіють глибокими знаннями та досвідом у сфері комерційних відносин та, як правило, обираються за певною спеціально затвердженою процедурою або призначаються за узгодженням з професійними організаціями, при цьому наявність юридичної освіти для таких суддів не обов'язкова. Ці фахівці не є професійними державними суддями.

2. Комерційні суди є певною мірою автономними по відношенню до загальнодержавної структури судової системи, що виявляється в організаційних та функціональних особливостях, зокрема в порядку територіальної організації і рівні регламентації діяльності.

3. Юрисдикція цих суддів переважно поширюється лише на спори, які безпосередньо пов'язані з комерційною діяльністю компаній та торгових товариств, їх утворенням, зміною статусу, ліквідацією та банкрутством.

Чи є комерційні суди традиційними для України? Історію цих судів на території сучасної України, враховуючи тривалі періоди колонізації українських земель, слід розглядати в логічному зв'язку із розвитком комерційного судочинства в державних утвореннях, які домінували на її теренах.

У Московській державі чинник жорсткого державного контролю у всіх сферах суспільного життя зумовив відсутність традиційної для тогочасної Європи станової відокремленості купців, з об'єктивних причин була відсутня потреба у морських судах, а тому тенденція до формування окремих комерційних судів за французьким типом проявилась тут набагато пізніше. Головним чином її зумовили певні зміни в регулюванні торговим процесом у Росії XIX сторіччя. Одним з ініціаторів їх запровадження був саме француз — Арман Емануель дю

Плессі герцог де Рішельє, генерал-губернатор Новоросійського краю та Бессарабії, який протягом декількох років у листуванні з вищими чинами Російської імперії доводив необхідність запровадження у великому торговому місті, яким була Одеса, спеціального комерційного суду, котрий здійснюватиме діяльність на підставі відповідного статуту.

Не дивно, що за основу його організації та функціонування де Рішельє пропонував французьку модель, серед важливих елементів якої фігурував і порядок формування складу суду шляхом обрання купцями суддів виключно зі свого кола. У 1808 році ідея, нарешті, віднайшла нормативне втілення, проте, з урахуванням російської специфіки, частина суддів призначалась урядом. Нова інституція набула значної популярності в торгових колах імперії. У містах з поживавленою торгівлею — Керчі, Феодосії, Рені, Ізмаїлі, Кишиневі, Архангельську, Тіфлісі інтенсивно розпочався процес створення комерційних судів, який дійшов і до столичних Санкт-Петербурга та Москви. Водночас, довівши некомпетентність урядових призначенців у торгових справах, купцям вдалося домогтися повної виборності членів суду з власного кола.

Важливо звернути увагу на юрисдикцію комерційного суду в Російській імперії. За Статутом комерційного суду Одеси 1808 року він був уповноважений розглядати: всілякі комерційні угоди, як усні, так і письмові, укладені як приватно, так і публічно, по векселях і по купецьких приказах; скарги на вексельних агентів, маркерів, бракувальників та інших осіб з торгівлею пов'язаними; справи, пов'язані з переводами чи поступками маєтків, а також позовами на неспроможних і банкрутів; усі випадки, які траплялись при виконанні вироків суду, за винятком тих, що стосувались влади градоначальника; а також обирати для малолітніх, для вдів і всіх, кому за законом заборонено розпоряджатись маєтком, опікунів і піклувальників. В окремих випадках не виключалась можливість для звернення зі скаргою на купця до іншого суду, але обов'язковою умовою при цьому було попередження комерційного суду; за загальним правилом усі позови на купців одеських і іногородніх повинні були направлятись до комерційного суду [2].

Статут про судочинство торгове 1832 року передбачав поширення юрисдикції комерційних судів на всі спори і позови з торгових оборотів, угод і зобов'язань, усних і письмових, для торгівлі характерних, як між приватними особами всіх станів взаємно, так і позовів державних кредитних установ до приватних осіб; усі справи про торгову неспроможність; спори і позови по векселях на суму, що перевищувала 500 рублів [3].

Бурхливі суспільні події в Росії 60-х років XIX ст. не оминували діяльність комерційних судів. У ході судової реформи питання перспективи їх збере-

ження, трансформації або ліквідації викликало безкомпромісну боротьбу двох груп: купців торгових центрів та керівників зацікавлених відомств — прихильників збереження й реформування та розробників основних документів й заходів реформи, насамперед, судових статутів 1864 року, які доводили відсутність потреби в існуванні комерційного суду.

Справедливим буде твердження, що не в останню чергу активність протиборчих сторін пояснювалась намаганням задовольнити власні амбіції або інтереси: для першої групи — збереження посади або рівня прибутковості комерційної діяльності, для другої — утвердження ключової позиції щодо зміцнення єдності судової системи та уніфікації процесуальних правил розгляду спорів.

Дослідники відзначали, що в жодному випадку наступ на комерційні суди не можна пояснити низькою ефективністю або незначною кількістю справ, які розглядали ці судові утворення. Власне доводи комісії для завершення робіт з перевлаштування судової частини (так звана Комісія Буткова) щодо недоцільності їх збереження великою мірою перекликаються з аргументацією нинішніх прихильників ліквідації господарської юрисдикції — їх "штучність" з точки зору розмежування підвідомчості, відсутність у деяких країнах [4].

"Комерційне лоббі" наголошувало на неперсичному та підтвердженому практикою впливі цих судів на розвиток торгівлі, професійній обізнаності суддів-купців (особливо це стосується знання торгових звичаїв та розуміння сутності і нюансів, у тому числі неюридичного характеру, комерційних операцій) та високій довірі до них учасників спору, відповідності процедур судового провадження специфіці спорів [5].

Дуже цікаво в контексті сучасних подій звернутись до пропозицій авторитетного судового діяча того періоду, екс-голови Санкт-Петербурзького комерційного суду В.В. Фріша, який розробив новий проект їх устрою та процесуальних правил, пропонуючи побудувати дволанкову систему торгових судів, розширити територіальну підсудність та запровадити змішаний порядок формування складу суду — частково з професійних суддів, частково з непрофесійних, вимоги до яких мають бути аналогічними вимогам до мирових суддів. Фріш наголошував на спеціалізованому, а не становому характері таких судів, а відтак і доводив неприродність використання назви "комерційні" як такої, що має іншу природу і не відображає сутність російського суду.

Урешті-решт чіткого окресленого розв'язання запекла дискусія щодо перспектив комерційних судів не отримала. Плани та висновки одних комісій змінювались іншими, але кардинальної пертурбації не відбулося. В цьому безпосередню роль відіграв фактор прогресивності принципів та процедур, за

якими здійснювали діяльність комерційні суди. Більше того, окремі параметри були враховані в реформі цивільного процесу, проте завершеної форми процесуальні та судоустрійні пропозиції щодо уніфікації або розмежування комерційної та цивільної юрисдикції не набули.

У результаті кількість комерційних судів поступово скорочувалась, однак суди в Москві, Санкт-Петербурзі, Одесі та Варшаві функціонували до більшовицького перевороту, який започаткував нову епоху суспільного розвитку [6].

Щодо території сучасних українських Галичини та Буковини, організація судової системи там також визначалась у відповідності до засад та форм, що використовувались у домінуючих на їх теренах державах, із особливостями, обумовленими тією чи іншою регіональною та національною політикою імперських урядів. Принцип становості при організації судів, характерний для більшості країн Європи, превалював в Австрійській імперії XVIII сторіччя, а відтак застосовувався і в Східній Галичині та Буковині (існували суди шляхетські, єпископські, міські, магістратські). Проте спостерігалась певна нечіткість у визначенні їх компетенції.

У деяких містах, з огляду на специфіку їх економічного та станового устрою, функціонували гірничі, фінансові, вексельні та меркантильні суди (зокрема у м. Броди). До повноважень меркантильного суду відносилось здійснення контролю у сфері внутрішньої та зовнішньої торгівлі та вирішення відповідних спорів. Після реалізації нової моделі судової системи в рамках реформи 1854р. меркантильні суди було ліквідовано, а всі відповідні справи передано до окружних судів.

Із плином суспільних змін в Австрійській імперії, в тому числі просуванням процесу судового реформування, було використано чимало організаційних форм (повітові, колегіальні, окружні суди), проте чітка тенденція поступового відходу від станової ознаки в діяльності судів призвела до зникнення шляхетських судів наприкінці XIX сторіччя. Натомість було реалізовано прагнення віденських правителів до зміцнення державної влади та віднесення повноважень зі здійснення правосуддя виключно до компетенції державних суддів [7]. У деякі періоди для вирішення спорів, пов'язаних з торгівлею, застосовувались як спеціальні процедури, так і порядок — із залученням суддів-знавців торгових звичаїв, виробничих процесів, особливостей торгових операцій.

Державно-політичні зміни на європейському континенті після Першої світової війни, відновлення державної незалежності Республіки Польща, поразка українського національно-визвольного руху в Галичині зумовили становлення там у 1918-1939 рр. судової системи за польським законодавством. Внаслідок різноманітності судових та правових інсти-

тутів колишніх австрійських, пруських та російських територій поляки намагалися централізувати та уніфікувати організацію системи правосуддя, зміцнюючи її державний характер, й, у тому числі, збільшити кількість професійних суддів та застосувати єдині цивільно-процесуальні правила до широкої кількості спорів [8].

Із встановленням на більшості території сучасної України влади більшовиків, розпочалася епоха жорсткого адміністративно-командного диктату у всіх сферах життя, руйнація ринкових економічних відносин та відторгнення демократичних засад функціонування суспільства.

На сьогодні в Україні розвиток конституційного принципу спеціалізації здійснюється на основі положень статті 19 Закону України "Про судоустрій України", відповідно до яких спеціалізованими судами є господарські, адміністративні та інші суди, визначені як спеціалізовані. В судах різних судових юрисдикцій може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ даної юрисдикції.

Модель господарських судів, яка застосовується в Україні, в своїй основі має історичне та правове підґрунтя, що об'єктивно відрізняється від обставин виникнення та функціонування комерційних судів у європейських країнах. Діяльність арбітражних комісій у період НЕПу та органів державного арбітражу в подальші періоди перебування України у складі СРСР неодноразово аналізувалась у літературі (із сучасних досліджень, зокрема, див. [9,10]). Однак, очевидним є висновок, що радянська арбітражна система вирішення господарських спорів була позбавлена самостійності, виступаючи доповнюючим елементом виконавчої вертикалі системи управління, а, отже, принципово відрізнялась як від комерційних (торгових) судів до радянської доби, так і суду в розумінні діючої української конституції та європейських стандартів.

Після кардинальних політичних перетворень, відновлення незалежності колишніх республік СРСР, у нових країнах Європи застосовується модель вирішення спорів у сфері економічних відносин, що сформувалась у результаті правової реформи пострадянського періоду. Господарські суди в Україні та Білорусі, економічні в Молдові, арбітражні в Російській Федерації є ланками державних судових систем, правосуддя в таких судах здійснюють професійні судді, які отримали призначення на посади за передбаченої законом процедури кадрового формування державного судового корпусу.

В Україні реформована система законодавства, динамічність змін в економіці та нормативному регулюванні, обумовлені фундаментальними державно-правовими зрушеннями, визначили прискорену адаптацію правової бази функціонування та структурної побудови цих органів до вимог часу. Прин-

ципово нові засади суддівської діяльності, розвитку економічної системи, численні зловживання та порушення в нових економічних умовах, прорахунки з визначенням адекватної нормативної бази та, за таких обставин, особливе значення судової практики правозастосування для впорядкування економічних процесів в країні вимагали наявності окремої спеціалізованої юрисдикції судів, уповноваженої розглядати спори між суб'єктами підприємництва, а також у сфері державного регулювання їх діяльності.

Юридична складність цих спорів, специфічність та нестабільність законодавства у сфері господарських договірних, земельних, податкових, митних, зовнішньоекономічних відносин, цінних паперів та корпоративного управління, захисту економічної конкуренції були посилені відсутністю досвіду вирішення економічних спорів в умовах ринкової економіки та обізнаності з економічною сутністю цих відносин. За умов економічної кризи, хронічної недостатності матеріально-технічного забезпечення, ембріонального стану інститутів громадянського суспільства та недовіри до позадержавних процедур вирішення спорів система господарських судів прийняла жорстке навантаження та опинилась у центрі дискусії щодо перспектив спеціалізованих судів в Україні.

Аналізуючи досвід функціонування господарських судів в Україні у аспекті порівняння з діяльністю комерційних судів у країнах ЄС, необхідно, передусім, відзначити таке:

1. Спеціалізовані суди господарської юрисдикції в Україні було утворено на базі державних арбітражів, функції та особливості діяльності яких у тривалий період домінування командно-адміністративної системи та планової економіки мали принципово відмінну від комерційних судів юридичну природу.

2. Суди господарської юрисдикції інкорпоровано в державну систему судів загальної юрисдикції, вони становлять невід'ємну складову цієї системи.

3. Судді господарських судів призначаються відповідно до порядку призначення професійних суддів, їх діяльність жорстко регламентована законодавством, а статус є рівним статусу інших професійних суддів.

4. Юрисдикція господарських судів щодо розгляду спорів, порядок звернення до них та відправлення судочинства істотно відрізняються від комерційних судів, що зумовлено, насамперед, професійним статусом господарських судів як державних судів у складі системи судів загальної юрисдикції, станом розвитку економіко-правових відносин в Україні та особливостями їх нормативного регулювання.

Беручи до уваги викладене, спробуємо сформулювати висновки щодо перспектив реорганіза-

ції господарських судів у спеціалізовані суди з розгляду комерційних спорів, враховуючи досвід функціонування комерційних судів у країнах ЄС:

1. Очевидною є неактуальність та неприйнятність розбудови судів у сучасній Україні у відповідності до засади становості, що в історичному вимірі виступало фундаментом виникнення та розвитку комерційних судів у Європі. Прагнення уникнути державного впливу в комерційній діяльності — передумова та неодмінний фактор існування комерційних судів — також важко органічно поєднати з сучасною вітчизняною дійсністю.

2. У Франції та Бельгії діяльність комерційних (торгових) судів (трибуналів) з перебігом історичного процесу зазнала вагомих змін, була адаптована до реалій сучасності та узгоджена із реформами, що здійснюються. Однак, необхідно наголосити на неперервності їх існування та розвитку, сталості традицій та сприйняття в суспільстві. Їх розвиток можна назвати органічним, такі суди протягом сторіч задовольняли потребу в оперативному та кваліфікованому вирішенні спорів у сфері комерції, що виникали між учасниками ринкових відносин. Подібна органічність розвитку комерційних судів не притаманна Україні.

3. Офіційна діяльність осіб — представників бізнес-кіл, комерсантів в якості судді поза професійним корпусом державних суддів в автономних "напівдержавних" комерційних судах, у які, відповідно до розглянутого досвіду країн ЄС, мають бути реорганізовані господарські суди в Україні, суперечитиме чинним конституційним положенням здійснення правосуддя.

У цьому ж контексті, на наш погляд, слід розглядати й перспективи сприйняття такої новації в суспільстві, оскільки громадська думка, в силу як реально існуючих проблем щодо неупередженості та об'єктивності осіб, уповноважених здійснювати правосуддя, так і масивних дезінформаційних атак, що нерідко застосовуються зацікавленими та впливовими особами для дискредитації судової влади, свідчить про суттєве зниження довіри до суду. "Комерціалізація" судового процесу також неситиме негативний характер сприйняття в суспільстві, оскільки навіть семантичні особливості терміну "комерційний" нерозривно асоціюються із прибутковим характером такої діяльності або установи.

4. Запровадження судів з розгляду комерційних спорів призведе до чергової зміни юрисдикції господарських судів й балансу розмежування судових юрисдикцій в Україні. Водночас об'єктивні підстави для такої трансформації, як і чіткі та обґрунтовані пропозиції з цього питання, наразі відсутні.

5. Запропонована реорганізація потребуватиме значних фінансових витрат, здійснення яких у достатньому обсязі за поточного незадовільного стану фінансування та матеріального забезпечення

потреб системи правосуддя, проблем, пов'язаних із створенням адміністративних судів, уявляється сумнівним. Доцільно навести приклад Німеччини, де пропозиції щодо структурних змін у системі правосуддя, реорганізації судоустрою після опрацювання фінансових розрахунків (500 млн євро) було відхилено, а процес реформи сконцентровано на вдосконаленні судочинства [11].

Таким чином ідеї запровадження комерційних судів в Україні, на наш погляд, наразі бракує обґрунтування відповідності європейським стандартам, економіко-правовим реаліям та потребам учасників відносин, розгляд спорів з яких сьогодні відноситься до юрисдикції господарських судів. Враховуючи викладене, необґрунтованим видаються і відомі пропозиції щодо прийняття Кодексу комерційного судочинства України.

Не викликає сумнівів актуальність реформи господарського процесуального законодавства із врахуванням численних прогресивних пропозицій та напрацювань, визначених як у результаті практичного застосування, так і наукової роботи, модернізації процедур, що застосовуються. Зокрема, потребують втілення пропозиції щодо "технологізації" господарського процесу, вдосконалення положень стосовно основних процесуальних інститутів, спрощення процедури судового розгляду окремих категорій справ для підвищення ефективності та динамізму господарського судочинства, запровадження інституту безспірного стягнення, врегулювання особливостей провадження у справах різних категорій, удосконалення порядку оскарження рішень, урахування можливостей електронного документообігу та інші, опрацьовані за результатами засідань численних робочих груп та експертних досліджень.

Формальне ж запровадження нової термінології в назві процесуального кодексу є безцільним. Кардинальна зміна процесуальних правил може бути виправданою лише за умови кардинальних змін законодавства, що визначає матеріально-правову основу відносин, спори з яких, начебто, мають розглядати нові суди. Такі ж зміни лише призведуть до загострення проблемних питань галузевого структурування нормативно-правової бази в Україні й остаточно "змішають" судові юрисдикції. До таких фундаментальних струсів у законодавчій сфері не готовий жоден із учасників економічних відносин, їх вплив призведе до остаточної дестабілізації "правил гри".

Отже, комерційні суди — інституція, здавна відома в системах правосуддя європейських країн. Водночас прискіпливе дослідження їх походження та розвитку недвозначно свідчать про національні особливості, що зумовили реалізацію різних моделей вирішення комерційних (торгових, економічних) спорів у сьогочасній Європі. Цілісної та доку-

ментально оформленої концепції утворення комерційних судів в Україні на сьогодні немає, а автори цієї ідеї висловлюють окремі уривчасті погляди щодо її сутності та умов реалізації. Проте вітчизняна система правосуддя замість термінологічної плутанини потребує наскрізних та конкретних кроків з удосконалення — цього чекають від України в європейських столицях, на це, власне, сподіваються її громадяни.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т. IV: Торговый процесс. Конкурсный процесс. — 4-е изд. — М.: Бр. Башмаковы, 1912. — 663 с. — С. 3.
2. Балух В.С. Історія комерційних судів. — Одеса: "Юридична література", 2006. — С.53-54.
3. Устав судопроизводства торгового. — СПб., 1905. — цит. за Балух В.С. Історія комерційних судів. — Одеса: "Юридична література", 2006. — С. 70.
4. Шевчук В.Б. Реформирование судебной системы России во второй половине XIX- начале XX вв. / Историко-правовое исследование : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. — Санкт-Петербург, 2004. — 186с.
5. Балух В.С. Історичні паралелі в дискусіях наприкінці XIX століття про перспективи існування комерційних судів в Російській імперії та дискусіях на початку XXI століття про перспективи господарського правосуддя в Україні // Вдосконалення судоустрою та господарського судочинства: проблеми і перспективи. Матеріали науково-практичної конференції 12-13 квітня 2006 р. — С.40.
6. Шевчук В.Б. Там же; Архипов И.В. Модернизация торгового права и коммерческого процесса в России в XIX- начале XX века. — 12.00.01 — Автореферат на соискание к.ю.н. — Саратов, 1999.
7. Петрів Р. Центральні і місцеві органи державної влади і управління Австрії та Східної Галичини // www.mesogaia.il.if.ua/petriv_galicien.htm
8. Липитчук О.В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща (1918-1939 рр.) Дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. — Львівський національний університет ім. І. Франка. — Л., 2004. — С. 210
9. Притика Д.М. Правові засади організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. — К.: Видавничий Дім "Ін-Юре", 2003. — С.96-140.
10. Осетинський А.Й. Організація та функціональні засади діяльності суду касаційної інстанції господарської юрисдикції: Монографія. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — С 21-27.
11. Main Conclusions and Recommendations Agreed During an Expert Meeting Between Council of Europe Experts and Dutch Experts in the Hague on 6 October 2003 // Report by Professor, Dr. Brukhard Hess (Germany) // CEPEJ (2003) 18 (D3).

СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

**ПОТРІБНА СПЕЦІАЛЬНА
ПІДГОТОВКА КАНДИДАТІВ
НА ПОСАДУ СУДДІ ТА ЇХ
ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТАЖУВАННЯ
В СУДАХ****Ігор САМСІН,***голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України,
суддя Верховного Суду України*

Питання стану правосуддя в Україні є надзвичайно актуальним та важливими. Ми всі усвідомлюємо роль і місце судової влади в суспільстві, так само, сподіваюсь, як і відповідальність кожного судді за відправлення справедливого судочинства, орієнтиром якого є права людини та демократичні свободи. Кадрове забезпечення суддівського корпусу завжди було, є і буде дискусійним питанням. Разом з тим принципи прозорості, демократичності та рівних можливостей мають посідати чільне місце в процесі кадрового забезпечення вітчизняної судової системи.

Виконання фундаментальних для судово-правової реформи завдань з формування та поновлення корпусу професійних суддів, періодичного підвищення їх фахового рівня, вирішення питань щодо відповідальності суддів за порушення професійних обов'язків, а також відповідності їх займаним посадам покладено на кваліфікаційні комісії суддів. Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі — ВКК СУ) підтримує норми проекту Закону України "Про судоустрій і статус суддів", де процедура добору на посаду судді ґрунтується на конкурсній основі.

Так, на виконання Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (затвердженої Указом Президента України від 10.05.06 № 361/2006), у зв'язку з відсутністю єдиної процедури складання кваліфікаційного іспиту, критеріїв оцінювання результатів кваліфікаційного іспиту, присутності елементу суб'єктивізму оцінювання результатів іспиту та запровадження європейських стандартів в Україні щодо підбору кандидатів на посаду судді, ВКК СУ 7 грудня 2006

року прийнято рішення провести навчання з особами, які перебувають у кадровому резерві на посаду судді, шляхом тестування та виконання ними ситуативних завдань з метою апробації тестових завдань, розроблених Академією суддів України, для виявлення знань та рівня професійної підготовки кандидатів на посаду судді.

На виконання рішення ВКК СУ від 7 грудня 2006 року та рішення Ради суддів України від 8 грудня 2006 р. проведено навчання у кваліфікаційній комісії суддів загальних судів Одеського апеляційного округу (27 лютого 2007 р.), кваліфікаційній комісії суддів загальних судів Харківського апеляційного округу (1 березня 2007 р.), кваліфікаційній комісії суддів загальних судів Київського апеляційного округу (3 березня 2007 р.) та кваліфікаційній комісії суддів господарських судів України (16 березня 2007 р.).

У результаті виконання робіт за даним проектом закладено основи уніфікованої системи перевірки знань, оцінювання та відбору кандидатів на посаду судді. Запровадження перевірки рівня професійної підготовки шляхом тестування визнали

конче необхідною і незалежні експерти, що були спостерігачами при пілотній апробації. Найкращі результати під час пілотного впровадження експерименту по тестуванню кандидатів на посаду судді показали помічники суддів. Цей факт ще раз підтверджує положення про необхідність запровадження в Україні спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді та їх стажування у судах з метою профільного формування фахівця, що сприятиме вдосконаленню судочинства та утвердженню справедливого суду відповідно до європейських стандартів. Основними висновками зазначеного тестування є:

1) запровадження єдиної системи добору кандидатів на посаду судді в системі судів загальної юрисдикції сприятиме: уніфікованому підходу до процедури складання кваліфікаційного іспиту залежно від результатів якого кваліфікаційна комісія зможе дати ґрунтовний висновок про підготовленість кандидата на посаду судді або вмотивований висновок про відмову в такій рекомендації; анонімність складання письмового іспиту забезпечить уникнення елементу суб'єктивізму оцінювання результатів іспиту; визначення імперативу знань під час конкурсного добору на посаду судді стане чинником запровадження європейських стандартів в Україні.

2) Запровадження єдиної системи анонімного тестування кандидатів на посаду судді потребує законодавчого закріплення. Ст. 91 Закону України "Про судоустрій України" закріплене положення про те, що кваліфікаційний іспит повинен бути письмовим. Закон України "Про Вищу раду юстиції" передбачає за необхідне підготовку також письмової роботи (реферату). Але, на нашу думку, виконання реферату не може відобразити рівень фахової підготовки. Виконання тестових та ситуативних завдань є оптимальним варіантом перевірки знань.

ВКК СУ вважає слушними пропозиції проекту Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо створення територіальних кваліфікаційних комісій суддів в кожній області, тобто без урахування спеціалізації та без прив'язування їх до апеляційних округів спеціалізованих судів, а також розширення повноважень ВКК СУ. Так, ВКК СУ буде займатися питаннями надання рекомендації для призначення та обрання кандидатів на посади суддів, звільнення суддів з посади, присвоєння кваліфікаційних класів (починаючи з другого), розгляду скарг на рішення територіальних кваліфікаційних комісій суддів та здійснювати інші повноваження.

Проект передбачає, що члени ВКК СУ на час здійснення повноважень відряджаються до ВКК СУ і не можуть виконувати професійних повнова-

жень за основним місцем роботи, тобто ВКК СУ функціонуватиме на постійній основі з метою забезпечення ефективності її діяльності. Однак виконання цієї норми потребуватиме витрачання значних бюджетних коштів, до того ж, неврегульованим залишається питання — про гарантування збереження посади за основним місцем роботи та виконання повноважень (наприклад, якщо член ВКК СУ суддя, то зросте навантаження на інших суддів, або стане ускладненою робота колеги чи палати з огляду на неможливість заміщення цієї посади). А тому доцільним є виконання повноважень на постійній основі, наприклад, секретаря ВКК СУ, який відповідатиме за організацію засідань та підготовку матеріалів.

Дискусійним питанням є створення Дисциплінарної комісії суддів України, що здійснюватиме дисциплінарне провадження стосовно суддів місцевих та апеляційних судів (нині ці повноваження виконують кваліфікаційні комісії суддів), та ще й діяльність її на постійній основі. Вважаємо створення цієї комісії та її секретаріату економічно необґрунтованим, це потребуватиме значних бюджетних коштів, тоді як існуючі кваліфікаційні комісії, нагадаю, діють на добровільних засадах і загалом успішно справляються з поставленими завданнями.

Як свідчить статистика, в 2007 році до кваліфікаційних комісій суддів надійшло 344 ініційованих подань про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності (в тому числі до ВКК СУ — 14). За результатами розгляду 94-х суддів притягнуто до дисциплінарної відповідальності (в тому числі 2-х — за рішенням ВКК СУ) та стосовно 24 направлено рекомендацію до Вищої ради юстиції щодо звільнення з посади судді. В інших випадках відмовлено у порушенні або закрито дисциплінарне провадження, або ініціатори відкликали свої подання. У 2008 році до кваліфікаційних комісій суддів надійшло 495 ініційованих подань (в тому числі до ВКК СУ — 29), за результатами розгляду яких 75-х суддів притягнуто до дисциплінарної відповідальності (в тому числі 3 — за рішенням ВКК СУ) та стосовно 16 направлено рекомендацію до Вищої ради юстиції щодо звільнення з посади судді. В інших випадках відмовлено в порушенні або закрито дисциплінарне провадження, ініціатори відкликали свої подання або остаточне рішення ще не прийнято.

Таким чином, для розгляду такої кількості справ недоцільно створювати окрему комісію та ще й на постійній основі. Отже, вважаю, що порядок розгляду питання про дисциплінарну відповідальність суддів, передбачений чинним законодавством, не слід кардинально змінювати. Варто розглянути варіант про утворення палат чи секцій (на

зразок секцій Вищої ради юстиції) при кваліфікаційних комісіях суддів з одночасним збільшенням загальної кількості членів комісій, що займатимуться виключно питаннями дисциплінарної відповідальності суддів. Можливим також є розширення кола осіб, які мають право ініціювати дисциплінарну відповідальність суддів, — надати таке право головам апеляційним та вищих спеціалізованих судів (не як членам рад суддів). До роботи кваліфікомісій можуть залучатись судові інспектори (з числа суддів), яким доручатиметься проведення перевірки щодо викладених у поданні обставин.

Також необхідно зауважити, що існуюча система притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за діючим законодавством (ККС — судді місцевих судів апелюють до ВРЮ, ВКК СУ — судді апеляційних судів апелюють до ВРЮ, ВРЮ — судді верховного та вищих суддів позбавлені права на оскарження) потребує удосконалення. Відповідно до Рекомендації №R (94) 12 Комітету Міністрів РЄ державам-членам "Про незалежність, ефективність і роль суддів", яку прийнято 13 жовтня 1994 року, кожен суддя повинен мати право на оскарження рішення у дисциплінарній справі до суду. На нашу думку, можливо створити у Верховному Суді України судову палату з розгляду скарг на рішення у дисциплінарних справах, склад якої має оновлюватися кожного року шляхом обрання на Пленумі Верховного Суду України. Вважаємо, що суддя повинен мати можливість оскаржити таке рішення.

ВКК СУ постійно вивчається практика кваліфікаційних комісій щодо дисциплінарної відповідальності суддів. Так, на виконання Указу Президента № 742 від 11 вересня 2006 р. "Про Концепцію подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності"" та Розпорядження Кабінету Міністрів України № 657-р від 15 серпня 2007 р. "Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності" на період до 2010 р." ВКК СУ підготовлено до друку видання "Збірник рішень у дисциплінарних справах з аналізом законодавства та практики застосування дисциплінарних стягнень щодо суддів за 2007 рік". На сторінках збірника планується опублікування рішень кваліфікаційних комісій суддів та їх системний аналіз. Це сприятиме підвищенню рівня прозорості у підзвітності суддів, допоможе певною мірою узагальнити дисциплінарну практику і стати орієнтиром для кваліфікаційних комісій суддів в її уніфікації. Такий збірник, що важливо, може значною мірою прислужитися самим суддям, особливо новопризначеним, з огляду на врахування помилок колег і запобігання власних.

На завершення хочу наголосити, що кваліфікаційні комісії суддів впевнені в необхідності вдосконалення роботи кваліфікаційних комісій суддів та законодавства про їх діяльність, проте всі ці заходи необхідно провадити в правовому полі, опираючись на власний та світовий досвід.

"СУДДІВ БЕЗПІДСТАВНО ЗАЛИШИЛИ ПОЗА ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КОРПУСУ"

ТОЧКА ЗОРУ

— Задля визначення змін до законодавства України про судоустрій і статус суддів, котрі мають відповідати цілям і завданням судової реформи і практики її втілення, Академія правових наук організувала наукові дослідження чинного законодавства і проектів його зміни за 2007-2008 роки. Одними з найголовніших є норми, що регулюють добір, перевірку, підготовку й визначення професійної кваліфікації, конкурсного відбору кандидатів на посаду судді. Дослідження виявило низку суттєвих недоліків у пропонованих змінах до законодавства, недостатню наукову обґрунтованість багатьох із них, системність та послідовність. Участь суддів та органів суддівського самоврядування у формуванні суддівського корпусу мінімальна. На мою думку, в Законі України "Про Вищу раду юстиції" без підстав і потреби розширена компетенція її членів, а надто службовців апарату, переважна більшість яких ніколи не була суддями й має загальне уяв-

лення про роль судді у формуванні суддівського корпусу. Ось вам приклад. Напередодні останнього з'їзду суддів міністр юстиції Микола Оніщук кожні два-три дні проводив прес-конференції, на яких доводив, що добір суддівських кадрів і робота з ними не є функцією судів, бо корпоративність заважатиме об'єктивності цих процесів. Коли ж на відкритті з'їзду Президент України Віктор Ющенко сказав: "Ви самі маєте визначитися, хто і якими мають бути судді!", — міністр опустив голову і не мав що сказати. Згідно з нинішнім законодавством судді безпідставно залишені поза процесом формування суддівського корпусу, тому й процес цей не є прозорим. Людям невідомо, кого призначають суддями, які вирішуватимуть їхню долю. Тож не треба квапитися змінювати законодавство щодо судової системи, аби не зробити ще гірше. І нинішній об'єднаний законопроект бажано розглянути вже після чергових виборів Президента України.

Анатолій ЗАКАЛЮК,
академік Академії правових наук України

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

**ДЕРЖАВА НЕ ПОВНОЮ МІРОЮ
ЗАБЕЗПЕЧУЄ ВИКОНАННЯ
ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 118 ЗАКОНУ
УКРАЇНИ "ПРО СУДОУСТРІЙ
УКРАЇНИ" ЩОДО ФІНАНСУВАННЯ
СУДІВ**

Олександр ЛОЩИХІН,
заступник Голови Державної судової адміністрації України,
кандидат економічних наук

Наприкінці 2008 року український парламент спромігся прийняти державний бюджет на 2009 рік, що в цілому для країни, в умовах нестабільності та невизначеності, є позитивним фактором. Враховуючи масштаби кризи, яка охопила економіку, варто було б сподіватися на те, що цей бюджет стане бюджетом розвитку. В дійсності завдяки Закону України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" судова влада опинилася на межі катастрофи.

У 2008 році фактично не профінансовано з бюджету 111 млн грн, або 30 відсотків передбачених на рік асигнувань на безпосереднє здійснення судочинства (придбання канцелярських товарів, послуги зв'язку, ремонт комп'ютерної та оргтехніки, виплати свідкам і потерпілим, оплата народним засідателям та інше) та видатків розвитку. При цьому впродовж року ці видатки розподілені не рівномірно, — на листопад-грудень уже традиційно припадає майже 40 відсотків загальної суми коштів, передбачених ДСА України. У свою чергу, недофінансування видатків не дало можливості створити належні умови для реалізації гарантій судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Використання в повному обсязі видатків, передбачених Державній судовій адміністрації України на 2008 рік дозволило б частково задовольнити нагальні потреби новоствореної системи адміністративних судів, фінансувати продовження робіт з будівництва та реконструкції на об'єктах, розпочатих у попередні

роки, створити локальні комп'ютерні мережі, забезпечити послуги з експлуатації Єдиного державного реєстру судових рішень. Усе це унеможливило також виконання постанови Кабінету Міністрів України від 04.07.2006 № 918 "Про затвердження державної програми забезпечення судів належними приміщеннями на 2006-2010 роки", на яку в 2008 році було передбачено лише 2 відсотки від загальної потреби, ця сума складала 20 млн грн, з них не профінансовано — 4,9 млн гривень.

Кабінетом Міністрів України 22 жовтня 2008 року прийнято постанову № 943 "Про економію бюджетних коштів, передбачених для утримання органів державної влади та інших державних органів". Зазначеною постановою, зокрема, було передбачено з 1 листопада 2008 року:

— припинити придбання для органів державної влади та інших державних органів за рахунок коштів загального фонду Державного бюджету автотранспорту, меблів, мобільних телефонів, ноутбуків, побутової техніки;

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

— припинити проведення за рахунок коштів загального фонду Державного бюджету ремонту та реконструкції приміщень, в яких розташовані органи державної влади та інші державні органи, крім тих, що перебувають в аварійному стані;

— забезпечити скорочення на 10 відсотків видатків Державного бюджету, передбачених у планах асигнувань на транспортні послуги, зв'язок, представницькі витрати, відрядження за кордон.

Тобто, бюджетні установи, в тому числі й суди, крім того, що не отримали належні їм фінанси, були позбавлені можливості використати за призначенням і ті кошти, які вже мали на своїх рахунках.

Відтак на кінець 2008 року в повному обсязі та своєчасно здійснено фінансування лише захищених статей бюджету, до яких належать: оплата праці, нарахування на заробітну плату, щомісячне грошове утримання суддів, які мають право на відставку та продовжують працювати, кошти на оздоровлення суддів та оплату комунальних послуг та енергоносіїв. І це незважаючи на те, що в Державному бюджеті України на 2008 рік видатки на здійснення правосуддя були забезпечені лише на 48 відсотків від дійсної потреби.

У Державному бюджеті України на 2009 рік на утримання судів та установ ДСАУ враховані видатки в сумі 1984,2 млн гривень. При цьому Державною судовою адміністрацією України розроблено та подано в установленому порядку бюджетний запит на 2009 рік у сумі 9063,3 млн гривень. При розгляді бюджетного запиту на погоджувальній нараді за участю керівництва Ради суддів України та ДСА України Міністерством фінансів підтримано граничну суму витрат на 2009 рік для ДСАУ в розмірі 3214,9 млн гривень. Після чого, 24 вересня 2008 року, питання формування бюджету було розглянуто в Комітеті Верховної Ради України з питань правосуддя та прийнято рішення про необхідність збільшення видатків на 1047 млн гривень. Проте Комітетом Верховної Ради України з питань було бюджету погоджено збільшення видатків лише на 251 млн гривень.

Таким чином, відповідно до регламентної процедури, напередодні затвердження бюджету Верховною Радою в проекті Закону "Про Державний бюджет України на 2009 рік" були узгоджені видатки на утримання судів України у сумі 3465,9 млн гривень. Проте під час розгляду цього Закону парламентом, затверджено показники на утримання судів та установ ДСА України лише в сумі 1984,2 млн грн (зменшені на 1481,7 млн грн від проекту бюджету), що фактично становить тільки близько 22 відсотків від дійсної потреби, а в порівнянні з 2008 роком асигнування зменшилися на 464,5 млн гривень.

Хоча зростання потреб у 2009 році (порівняно з попереднім роком) обумовлено, насамперед, інфляційними процесами, підвищенням цін на комунальні послуги та енергоносії, суттєвим збільшенням кіль-

кісного складу суддів судів загальної юрисдикції та чисельності апарату цих судів. На жаль, усе це залишилося поза увагою.

При цьому в доведеному обсязі видатків державного бюджету 94,6 відсотка (1877,7 млн грн) складають соціальні виплати, а на утримання судів та установ припадає лише 5,4 відсотка (комунальні послуги — 55,3 млн грн, або 2,8 відсотка, та видатки на здійснення судочинства — 51,2 млн грн, або 2,6 відсотка), а капітальні видатки взагалі відсутні. Зазначені кошти передбачені для забезпечення діяльності 780 судів з чисельністю суддів — 8586 та працівників апарату суду — 31795, а також центрального апарату, 27 територіальних управлінь Державної судової адміністрації України та Академії суддів України. Беручи до уваги кількість справ (10 — 11 млн справ), які за статистичними даними мають надійти на розгляд судів у 2009 році, видатки на одну справу в середньому становитимуть 4 гривні 67 копійок (для порівняння в 2008 році видатки на одну справу складали — 18 грн 40 коп), а загальна сума середньомісячних витрат на 1 суддю — 105 гривень 81 копійку. Тобто кошти в сумі 105 грн 81 коп на місяць передбачаються для закупівлі канцелярських товарів, CD дисків для фіксування судового процесу, забезпечення послуг з експлуатації Єдиного державного реєстру судових рішень, послуг зв'язку тощо.

Крім того, 2009 бюджетний рік ускладнений надзвичайно негативними наслідками недофінансуванням видатків у 2008-му. Оскільки залишились непрофінансованими видатки на здійснення судочинства та видатки розвитку, то це призвело до утворення кредиторської заборгованості з поточних та капітальних видатків (відповідно — 18,4 та 23,9 млн грн), яку за таких показників бюджету ліквідувати неможливо, що є порушенням вимог пункту 20 Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 228 від 28.02.2002 року.

Як уже зазначалося, в Державному бюджеті відсутні видатки розвитку, що унеможливить забезпечення судів комп'ютерною та оргтехнікою, меблями для залів судових засідань, а також не передбачені кошти на придбання житла суддям та забезпечення судів належними приміщеннями.

А щорічне неврахування потреби в коштах для забезпечення суддів житлом призвело до того, що останні почали відстоювати це своє право на в судах. На сьогодні кількість суддів, що перебувають у реєстрі на отримання житла, становить більше 1000 осіб. І лише для того, щоб забезпечити житлом близько 180 суддів (перебувають на черзі три і більше років) потрібно 30 млн гривень.

Для виконання Державної програми забезпечення судів належними приміщеннями на 2006-2010 ро-

ки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2006 р. № 918 тільки на введення в експлуатацію об'єктів незавершеного будівництва (реконструкції) необхідно 161,3 млн грн, оскільки в стадії завершення будівництва або реконструкції перебуває 45 приміщень судів, а на капітальний ремонт адміністративних об'єктів — 87,8 млн гривень.

Варто сказати й про те, що затверджені держбюджетом асигнування розподілені між бюджетними програмами нерівномірно. Так, особливе занепокоєння викликає фінансове забезпечення новотворених адміністративних судів. Для завершення формування системи адміністративного судочинства на сьогодні необхідно здійснити ще значний комплекс заходів, які потребують чимало фінансових ресурсів. При цьому слід враховувати, що деякі адміністративні суди не мають належних приміщень та матеріально-технічної бази.

Добре розуміючи, що скорочення видатків у Державному бюджеті України на 2009 рік порівняно з попереднім роком обумовлено необхідністю вжиття заходів щодо економного використання бюджетних коштів, разом із тим зазначимо: такий стан фінансування судів та установ судової системи може призвести до неможливості забезпечення якісного правосуддя та виконання завдань щодо захисту

прав, свобод та інтересів громадян що є неприпустимим.

Оскільки ситуація є досить складною, а питання фінансово забезпечення судів потребує негайного розв'язання, ДСА України підготовлено пропозиції щодо внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" в частині збільшення видатків на утримання судів. Питання фінансового забезпечення судів також розглянуто на засіданні Ради суддів України 6 лютого 2009 року. За результатами його обговорення прийнято рішення щодо визнання Державного бюджету України на 2009 рік в частині асигнувань, затверджених Державній судовій адміністрації України, таким, що не забезпечує функціонування судів та унеможливорює виконання ними головної конституційної функції — відправлення правосуддя. Також із метою вирішення кризових проблем із забезпеченням судів фінансовими ресурсами запропоновано створити робочу групу з представників Ради суддів України, Державної судової адміністрації України, Міністерства фінансів України та комітетів Верховної Ради з питань бюджету та з питань правосуддя (за згодою) для напрацювання узгоджених пропозицій і подальшого ініціювання перед Кабінетом Міністрів України питання щодо невідкладного внесення змін до Державного бюджету України на 2009 рік.

КАСАЦІЙНИЙ СУД ФРАНЦІЇ ЗАЦІКАВЛЕНИЙ У СПІВПРАЦІ З ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

На цьому наголосив Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Україні Жак Фор під час робочої зустрічі з Головою Верховного Суду України Василем Онопенком.

Посол Франції висловив вдячність Голові Верховного Суду за зустріч і можливість викласти своє бачення щодо тих процесів, які відбуваються в Україні, зокрема і в її судовій системі, а також принагідно з'ясувати ті правові моменти, що потребують коригування для подальшої плідної співпраці між двома дружніми країнами.

За словами пана Фора, динаміка у двосторонніх відносинах між Україною і Францією, незважаючи на кризу, яка торкнулася обох країн, свідчить про позитивні тенденції у налагодженні й подальшому їх розвитку. У цьому зв'язку Посол Франції поінформував Голову Верховного Суду України про те, що провідні французькі компанії зацікавлені у своєму представництві на українському ринку й готові до конструктивного співробітництва, оскільки вбачають в Україні надійного і перспективного партнера. Однак, зауважив Жак Фор, вони вже

зіткнулися з тим, що виникає нагальна необхідність у врегулюванні певних правових аспектів, зокрема щодо використання торгових марок на території України, перш за все, їхнього захисту як інтелектуальної власності.

На прохання Надзвичайного і Повноважного Посла Франції в Україні Василь Онопенко поінформував пана Фора щодо перебігу парламентських слухань про стан правосуддя в Україні, що відбулися 18 березня цього року, та про можливість і доцільність проведення судової реформи за такої нестабільної політичної ситуації в країні, про конкретні шляхи удосконалення правосуддя, позицію суддівської спільноти України з цього питання.

Відповідаючи на ці запитання, Голова Верховного Суду України наголосив на тому, що здійснювати судову реформу за нинішніх суспільно-політичних умов є надзвичайно ризикованою справою. І це вже зрозуміло, підкреслив Василь Онопенко, не лише представникам суддівського корпусу України, а й усім, хто насправді опікується тим, щоб поліпшити стан справ в українському судочинстві, тому й запропоновані законодавчі зміни щодо судової реформи не були підтримані у парламентській залі.

АНАЛІТИКА

СТАН РОБОТИ ІЗ
ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН
У ДЕРЖАВНІЙ СУДОВІЙ
АДМІНІСТРАЦІЇ ЗА 2008 РІК**Тетяна БРОВКО,***начальник управління організаційно-аналітичної роботи,
документування та контролю*

АНАЛІТИКА

Як і в попередні роки, у 2008-му Державною судовою адміністрацією приділялася й приділяється зараз посилена увага розгляду звернень громадян та особистому прийому громадян. Такий підхід дає можливість своєчасно виявити причини, що призводять до порушення їх законних прав та інтересів, як і прав та інтересів суддів, працівників апаратів судів тощо.

На виконання Указу Президента України від 7 лютого 2008 року № 109/2008 "Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування" й Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 № 348 структурними підрозділами Державної судової адміністрації здійснюється комплекс заходів методологічного, організаційного, інформаційно-аналітичного характеру, спрямованих на докорінне поліпшення роботи зі зверненнями громадян, безумовне виконання вимог законодавства, зокрема щодо:

- недопущення надання неоднозначних, необґрунтованих або неповних відповідей на звернення громадян, із порушенням строків, встановлених законодавством, безпідставної передачі розгляду звернень іншим органам;
- викорінення практики визнання заяв чи скарг необґрунтованими без роз'яснення заявникам порядку оскарження прийнятих за ними рішень;
- взяття під особистий контроль відповідальними особами розгляд звернень громадян, забезпе-

чення першочергового особистого прийому жінок, яким присвоєно почесне звання України "Мати-героїня", інвалідів Великої Вітчизняної війни, Героїв Соціалістичної Праці, Героїв Радянського Союзу, Героїв України; ветеранів війни та праці, інвалідів та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, багатодітних сімей, одиноких матерів, а також інших громадян, які потребують соціального захисту й підтримки;

- запровадження постійного контролю за організацією роботи зі зверненнями громадян;
 - з'ясування причин, що породжують повторні звернення громадян;
 - систематичного аналізу випадків безпідставної відмови в задоволенні законних вимог заявників, проявів упередженості, халатності та формалізму при розгляді звернень;
 - вжиття заходів для поновлення прав і свобод громадян, суддів, працівників апарату судів, порушених унаслідок невиконання вимог діючого законодавства;
 - проведення широкої роз'яснювальної роботи з питань реалізації громадянами права на звернення та особистий прийом в межах компетенції та повноважень Державної судової адміністрації;
- Зазначимо, що протягом 2008 року на адресу територіальних управлінь Державної судової адміністрації

трації (далі — ТУ ДСА) надійшло 2022 звернення громадян, що на 633, або на 23,8 відсотка менше ніж у минулому році. Зменшилася, зокрема, кількість звернень в Автономній Республіці Крим, Донецькій, Кіровоградській, Рівненській, Тернопільській областях та в місті Севастополі тощо.

Та незважаючи на тенденцію зменшення числа звернень громадян до територіальних управлінь Державної судової адміністрації (2006 рік — 2739 звернень, 2007 рік — 2655, 2008 рік — 2022), кількість таких звернень, що надходять до центрального апарату Державної судової адміністрації України (далі — ДСА України) з року в рік збільшується. Так, у 2006 році отримано 976 звернень громадян, у 2007 — 1019, а в 2008 — 1234, що на 215 звернень, або 21,1 відсотка більше, ніж за 2007 рік.

Із загальної кількості звернень громадян, що надійшли на адресу Державної судової адміністрації України, були опрацьовані та надані обґрунтовані відповіді:

- управлінням організаційно-аналітичної роботи, документування та контролю — 677, що становить 54,9 % усіх звернень;
- департаментом з питань суддівства — 189 (15,3 %);
- юридичним управлінням — 140 (11,3 %);
- департаментом планово-фінансової діяльності та соціального забезпечення — 135 (10,9 %);
- департаментом матеріально-технічного, інформаційного та побутового забезпечення — 98 (7,9 %);
- управлінням організації роботи з ведення судової статистики, діловодства та архіву судів — 56 (4,5 %).

При вирішенні питань, порушених у пропозиціях, заявах та скаргах громадян, структурні підрозділи центрального апарату Державної судової адміністрації України в основному дотримувалися визначених Законом України "Про звернення громадян" термінів розгляду. З порушенням встановленого законодавством терміну розгляду звернень за 2008 рік розглянуто 6 звернень громадян, проти 3 звернень за 2007 рік, а саме:

- департаментом планово-фінансової діяльності та соціального забезпечення — 1;
- юридичним управлінням — 3;
- управлінням організації роботи з ведення судової статистики, діловодства та архіву судів — 2.

У процесі розгляду звернень деякими керівниками структурних підрозділів не використовується встановлений статтею 20 Закону України "Про звернення громадян" порядок продовження терміну розгляду звернень громадян з відповідною мотивацією.

Зазначимо також, що із 1234 звернень громадян, що надійшли до центрального апарату Державної судової адміністрації України за 2008 рік, вирішення

лише 550 із них (44,5 %) входить до компетенції Державної судової адміністрації України. Зокрема, 12 — повторні.

У 2008 році на особистому прийомі розглянуто 957 звернень, що на 98 більше, ніж у 2007 році. У випадках, коли порушене громадянином питання вирішити на особистому прийомі неможливо через його складність або необхідність додаткового вивчення, заявникам пропонувалося викласти його у письмовій формі для подальшого детального розгляду.

На звернення громадян, що не вимагали додаткового вивчення, під час особистого прийому надавалися кваліфіковані консультації, з роз'ясненням вимог чинного законодавства або причини відмови в позитивному вирішенні порушеного у зверненні питання, виходячи зі статусу та компетенції Державної судової адміністрації.

Усі звернення громадян, отримані на особистому прийомі, розглянуті у 5 денний термін.

За змістом питому вагу складають питання, що стосуються:

- несвоєчасного направлення справ у апеляційну або касаційну інстанції;
- тяганини в розгляді справ;
- необґрунтованості судових рішень;
- порушень процесуального законодавства;
- неетичної або неправомірної поведінки суддів з учасниками процесу;
- несвоєчасного ознайомлення сторін з судовими документами тощо.

Разом із тим, проведене узагальнення та моніторинг звернень громадян засвідчили недостатнє знання громадянами чинного законодавства, особливо процесуального, що стосується порядку оскарження рішень судів до вищої інстанції, ініціювання питання про відповідальність суддів у відповідності до ст. 97 Закону України "Про судоустрій України" тощо.

Із загальної кількості (3256) звернень громадян, що надійшли до центрального апарату Державної судової адміністрації та ТУ ДСА, 57,9 відсотка (1885) становлять скарги. Збільшення надходжень скарг спостерігається в ТУ ДСА Дніпропетровської, Київської, Львівської та Полтавської областей та в місті Києві.

І, навпаки, зменшилася кількість скарг у Волинській, Житомирській, Рівненській та Хмельницькій областях. Значне зменшення спостерігається також на Кіровоградщині. За 2008 рік до ТУ ДСА в області надійшло 17 скарг. Це на 48 скарг (26,2 відсотка) менше, ніж за попередній рік. Також треба відзначити, що в Чернівецькій області за звітний період не зареєстровано жодної скарги.

За характером основних порушених питань скарги розподіляються наступним чином:

- порушення процесуального законодавства — 747 скарг (39,6 % від загальної кількості);

- неналежна організація роботи суду — 411 (21,8 %);
- тяганина та тривалий період розгляд справ — 233 (12,4 %);
- неетична або неправомірна поведінка суддів, працівників суду — 109 (5,8%);
- неналежна організація роботи територіального управління Державної судової адміністрації — 23 (1,2 %);
- інші звернення — 362 (19,2 %).

Із загальної кількості 1885 скарг, які надійшли до центрального апарату Державної судової адміністрації та ТУ ДСА, 677 (35,9 %) визнано необґрунтованими. При тому, що узагальнений показник скарг на процесуальні дії суддів зменшився на 17 відсотків (128 скарг), спостерігається збільшення надходження скарг в окремих регіонах:

- Житомирська область (+32);
- Закарпатська область (+16);
- Львівська область (+7).

У більшості випадків надходження даної категорії скарг зумовлено правовою необізнаністю громадян, а також неналежним роз'ясненням суддями місцевих судів прав та обов'язків громадян, порядку оскарження рішень суду тощо. Мають місце випадки, коли громадяни при вирішенні спірних питань через судові органи не користуються кваліфікованою юридичною допомогою або послугами адвокатів, а намагаються самі захищати свої інтереси.

Проведений аналіз звернень засвідчив, що за 2008 рік до Державної судової адміністрації надійшло 233 скарги щодо тяганини та тривалого розгляду справ, що на 40 (17,2 %) менше, ніж у 2007 році. Надходження цієї категорії скарг пояснюється неявкою в судові засідання учасників, тривалим за часом виконання експертними установами призначених судом експертиз у справах, недосконалою роботою з доставки підсудних конвоем, а також незадовільним станом приміщень судів, відсутністю достатньої кількості залів судових засідань та належної кількості звукозаписувальної техніки тощо. Встановлені також випадки тривалого розгляду справ з вини суддів через неналежне планування робочого часу, що призводить до призначення розгляду справ у суді в ті дні, коли суддя перебуває у черговій відпустці, нарадчій кімнаті, або розглядає іншу справу.

Зволікання з направленням справ на розгляд до апеляційної або касаційної інстанцій пов'язане, насамперед, з тривалим за часом процесом ознайомлення з матеріалами справ, технічним записом судового засідання, несвоєчасним врученням копій судових рішень.

На організацію роботи суду за 2008 рік надійшло 349 скарг, тоді як у 2007 році — 512. На неналежну організацію роботи ТУ ДСА надійшло 5 скарг проти 7 в 2007 році: Одеська область — 3; Дніпропетровська — 2.

За 2008 рік до територіальних управлінь Державної судової адміністрації надійшло 85 повторних скарг громадян, що на 39 (54,1 %) більше, ніж за 2007 рік. Переважна більшість повторних звернень надійшла від громадян, попередні скарги яких визнано необґрунтованими. Ще однією причиною надходження повторних звернень є низький рівень правової обізнаності населення та некваліфікований розгляд попередніх звернень громадян. З метою недопущення повторних звернень громадян, в залежності від суті питання детально роз'яснюються норми чинного цивільно-процесуального, кримінально-процесуального, трудового, земельного, цивільного та інших галузей законодавства.

У зверненнях громадян порушувалися питання: місцезнаходження справи, усунення перешкод в поверненні судового збору, надання тексту Інструкції з діловодства в судах, неправомірної відмови у прийнятті позовної заяви, інформаційно-технічного забезпечення судового процесу, виконання судових рішень тощо, за що у 2008 році притягнуто до дисциплінарної відповідальності 17 працівників апаратів судів та ТУ ДСА, що майже в два рази більше ніж за 2007 рік (9 працівників) та двох суддів.

У 166 зверненнях суддів, суддів у відставці, працівників судів та членів їх сімей, що надійшли до центрального апарату Державної судової адміністрації України, порушувалися наступні питання:

- забезпечення суддів житлом — 22 (становлять найбільшу питому вагу до всіх звернень — 13,3 %);
- оплати праці — 21 (12,7 %);
- виплати страхової суми в разі настання страхового випадку — 8 (4,8 %);
- призначення на посаду судді — 6 (3,6 %);
- встановлення або перерахунок раніше встановленого довічного грошового утримання — 18 (10,8 %);
- обчислення стажу роботи на посаді судді — 12 (7,2 %).
- з питань забезпечення санаторно-курортними путівками — 4 (2,4 %);
- виплата вихідної допомоги — 5 (3 %);
- отримання пенсії по втраті годувальника — 1 (0,6 %);
- надання матеріальної допомоги — 3 (1,8 %).

Із метою надання практичної допомоги місцевим судам та удосконалення їх роботи з розгляду звернень громадян ТУ ДСА в Луганській, Сумській та Київській областях проводились навчання, наради з працівниками судів з питань виконання нових нормативно-правових актів щодо розгляду звернень громадян, підвищення культури спілкування в судах як із боку працівників суду, так і з боку суддів; впровадження нових методів контролю за термінами розгляду справ у суді для запобігання тяганині.

ТУ ДСА в Київській, Волинській, Івано-Франківській, Запорізькій, Закарпатській, Тернопіль-

ській, Херсонській, Хмельницькій та Чернівецькій областях протягом 2008 року проводилися перевірки стану організації роботи зі зверненнями громадян у місцевих судах, на яких зверталася увага на здійснення належного контролю за розглядом звернень громадян та дотримання вимог Закону України "Про звернення громадян", інших нормативно-правових актів, пов'язаних із цим питанням. Результати вивчення були доведені до відома голів місцевих судів та рад суддів областей. Питання організації роботи зі зверненнями громадян регулярно виносяться на розгляд колегій та оперативних нарад.

Начальником ТУ ДСА в Харківській області в межах компетенції проведений особистий прийом громадян в Дзержинському районному суді міста Харкова та Харківському районному суді.

Для підвищення рівня правової освіти населення, роз'яснення конституційних прав і свобод людини та громадянина територіальним управлінням Державної судової адміністрації в Одеській області використовуються засоби масової інформації: теле-радіокомпанії "Арт", "Ріак", радіо "Одеса", "Глас", Одеське обласне радіо, інформаційне агентство "Репортер", агентство "Контекст — медіа", телекомпанія "Факти", газети "Одеські вісті" та "Одеський вісник"; готуються відповідні прес-релізи з інформацією, що була використана під час проведення прес-конференції в Одеській облдержадміністрації та конференції суддів області.

ТУ ДСА у Львівській області також висвітлювалася тема організації роботи із виконання Закону України "Про звернення громадян", як і питання особистого прийому громадян в судах та територіальному управлінні Державної судової адміністрації області у правовій програмі Львівського радіо "Артикул".

Із метою підняття на якісно новий рівень організації роботи зі зверненнями громадян та забезпечення реалізації нових завдань, визначених Указом Президента України „Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування” пропонується:

- і надалі забезпечувати здійснення жорсткого контролю за належним виконанням Указу Президента щодо забезпечення якісного розгляду звернень громадян, задоволення їх законних вимог з питань, які входять до компетенції Державної судової адміністрації, а також за наданням у встановлені законом строки письмових відповідей авторам звернень за результатами їх розгляду;

- звернути увагу на необхідність посилення персональної відповідальності посадових осіб за належну організацію роботи із зверненнями громадян та результативність вирішення порушених питань;

- ввести до критеріїв щоквартальної оцінки роботи територіальних управлінь Державної судової

адміністрації якісні показники розгляду ними звернень громадян, дотримання працівниками виконавської дисципліни;

- забезпечити ретельну перевірку усіх звернень громадян щодо недоліків у роботі структурних підрозділів Державної судової адміністрації, їх посадових осіб, та вживати, згідно із законодавством, невідкладних заходів для припинення неправомірних дій і скасування незаконних рішень;

- не допускати надання неоднозначних, необґрунтованих або неповних відповідей за зверненнями громадян, із порушенням строків, установлених законодавством, безпідставної передачі розгляду звернень іншим органам;

- викоринити практику визнання заяв чи скарг необґрунтованими без роз'яснення заявникам порядку оскарження прийнятих за ними рішень;

- у роботі з письмовими зверненнями громадян, а також під час їх особистого прийому, забезпечувати дотримання етики поведінки державного службовця, кваліфікований, неупереджений, об'єктивний, всебічний і своєчасний розгляд порушених питань з метою їх оперативного розв'язання, задоволення законних вимог заявників, реального поновлення порушених конституційних прав та запобігання таким порушенням надалі;

- двічі на рік (у січні та липні) здійснювати моніторинг роботи структурних підрозділів Державної судової адміністрації з питань розгляду письмових та усних звернень громадян, а також критичних зауважень, які в них містяться;

- створити в структурі Державної судової адміністрації України сектор з організації роботи зі зверненнями громадян, який забезпечить контроль за належним виконанням Указу Президента та інших нормативних актів, наданням у встановлені законом строки письмових відповідей авторам звернень за результатами їх розгляду та проводитиме моніторинг й аналітичні дослідження за зверненнями громадян;

- впровадити більш адаптовану та досконалу для обліку звернень комп'ютерну програму (таку, наприклад, яка діє в Кабінеті Міністрів України) з метою якісного розгляду звернень та проведення його моніторингу, надання обов'язкової звітності, встановленої урядом;

- активізувати проведення профілактичних консультацій, розширити роз'яснювально-консультативну роботу через засоби масової інформації, Web-портал, інтернет-видання, при зустрічах із громадськістю, із застосуванням інших форм роботи щодо роз'яснення громадянам їх прав, положень законів України, актів Президента і Кабінету Міністрів України, наказів та інструктивних матеріалів Державної судової адміністрації України тощо.

РЕГІОН

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОВОЇ
ВЛАДИ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ
ОБЛАСТІ**Ганна ІГНАТЬЄВА,***начальник територіального управління ДСА України
в Дніпропетровській області*

Серед важливих проблем захисту прав і основоположних свобод громадян, зміцнення законності та правопорядку одне з центральних місць посідає сьогодні проблема ефективності, справедливості та доступності правосуддя, що полягає в забезпеченні будь-якій особі, права та свободи, якої порушені, правового захисту.

Відомо, що особливе місце у правовій державі повинен займати суд. Тільки авторитетний, владний, незалежний суд може виступити надійним гарантом прав і свобод людини, захистити її інтереси від будь-яких посягань. Однак, безперечно, що авторитетне, владне й незалежне здійснення правосуддя можливе лише за умови належного фінансового, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного забезпечення функціонування судів. Організація цього процесу в Дніпропетровській області покладена на територіальне управління Державної судової адміністрації в Дніпропетровській області, штатний розпис якого складається з 31 працівника. В структурі управління є відділ планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку та звітності; відділ документування, організаційного забезпечення діяльності судів, безпеки суддів та діяльності служби судових розпорядників; сектор кадрової роботи; сектор організаційного забезпечення діяльності кваліфікаційних комісії та органів суддівського самоврядування: сектор інформаційних технологій, забезпечення ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та реєстрів суддівських кадрів; сектор забезпечення довірливої та претензійно-позовної роботи; сектор з ведення судової статистики і сектор матеріально-технічного та господарського забезпечення діяльності судів.

Зазначимо, що на сьогодні в області діє 46 судів загальної юрисдикції, тож основним напрямом роботи територіального управління є саме організація їх належної роботи.

На жаль, протягом багатьох років залишаються пріоритетними питання відповідності приміщень, в яких розміщені суди, технічним нормам відправлення правосуддя та інформаційно-технічного забезпечення діяльності судів. Незважаючи на низку рішень, прийнятих Верховною Радою, Президентом та Кабінетом Міністрів України, зокрема й Державної програми забезпечення судів належними приміщеннями на 2006 — 2010 роки, для виправлення становища, переважна більшість судів у Дніпропетровській області розміщується в приміщеннях, стан яких не "дотягує" до належного. Якщо приміщення і відповідає вимогам за площею, то немає достатньої кількості залів судових засідань, нарадчих кімнат, приміщень для конвою та підсудних, судових розпорядників тощо.

На кінець 2008 року вимогам здійснення правосуддя та "Переліку вимог, що пред'являються до приміщень районних (міських) судів", погодженого Головою Ради суддів України 27 червня 2003 року та затвердженого Головою Державної судової адміністрації України 18 травня 2003 року, за розміром площі в Дніпропетровській області відповідають приміщення 16 судів, що становить 35 % від загального числа судів області.

Повністю вимогам здійснення правосуддя за всіма характеристиками, що передбачені переліком, на жаль, відповідають приміщення лише 6 судів області: Індустріальний і Самарський районні суди Дніпропетровська, Жовтневий районний суд Кривого Рогу, Жовтоводський міський суд, П'ятихатський та Юр'ївський районні суди.

Територіальним управлінням постійно проводиться робота, спрямована на поліпшення умов діяльності судів, і в 2008 році вона була наступною. Трьом судам надані додаткові площі в приміщеннях, які вони займають, а для двох судів передані інші приміщення, які, на жаль, потребують капітальних вкладень. У 2008 року розпочато експлуатацію нових приміщень Новомосковського міськрайонного та Тернівського міського судів Дніпропетровської області. Збудовано газопровідну систему в додатковому приміщенні, виділеному для розміщення Покровського районного суду, а також проведені поточні ремонти приміщень 21 суду області.

Попри те, що із року в рік фінансування з державного бюджету на проведення ремонтних робіт та реконструкцій приміщень судів збільшувалося (в 2003 році — 646 900 грн, 2004 — 718 900 грн, 2008 — 1 084 023 грн), але воно було не достатнім. Згідно бюджетного запиту на 2008 рік на виконання поточних, капітальних ремонтних робіт та реконструкцію приміщень судів області визначено суму в 6 920 230 грн, а профінансовано лише 15,6 відсотка.

Тому з перших днів роботи, з метою підвищення ефективності виконання завдань, поставлених перед територіальним управлінням, нами здійснюється співпраця з місцевими органами виконавчої влади та громадськими організаціями міста.

Наслідком такої співпраці управління з місцевими органами виконавчої влади стали: з 2003 по 2005 роки — Регіональна програма забезпечення діяльності судів області, затверджена рішенням обласної ради від 24 жовтня 2002 року № 79-5/XXIV, та Заходи організаційного забезпечення діяльності судів на 2003 — 2005 роки, затверджені головою Дніпропетровської облдержадміністрації, а з 2006 року — Регіональна програма "Організаційного забезпечення діяльності судів Дніпропетровської області на 2006-2010 роки", затверджена рішенням обласної ради від 22 березня 2006 року № 785-33/IV.

До цього додамо ще прийняття в 15 регіонах органами виконавчої влади регіональних програм забезпечення діяльності окремих місцевих судів.

Результатами регіональної взаємодії можна визначити часткове поліпшення стану приміщень судів області та стан інформаційного забезпечення їх діяльності. Тільки у 2008 році спільно з органами місцевого самоврядування, власниками приміщень, в яких розташовані: Кіровський районний суд м. Дніпропетровська проведено реконструкцію та добудовано додаткові площі у розмірі 300 кв.м.; проведено капітальний ремонт приміщень Жовтневого та Дзержинського районних судів м. Кривого Рогу, Тернівського міського суду області,

Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська; в 13 судах проведені поточні ремонтні роботи.

Розпорядженням голови обласної державної адміністрації "Про обсяги коштів на розвиток системи забезпечення захисту населення від злочинних та протиправних проявів і організаційне забезпечення діяльності судів області на 2009 рік" від 20.02.2009 року на виконання зазначеної регіональної програми за рахунок коштів загального фонду обласного бюджету виділено 200 000 грн-вель. Таким чином за станом на початок 2009 року 29 приміщень судів загальної юрисдикції мають нормальний або задовільний стан, що становить 53 відсотки від загальної кількості приміщень судів (на 31.12.2007 року кількість таких приміщень становила 25, що відповідно складало 48 відсотків від загальної кількості приміщень судів).

Територіальне управління також несе відповідальність за інформаційно-технічне забезпечення кожного суду згідно нормативів, затверджених ДСА України та Радою Суддів України. Для з'ясування зазначених потреб судів теруправлінням у 2008 році проведено моніторинг, за результатами якого визначено наявність матеріальних ресурсів, їх відповідність сучасним вимогам та потреби. Так, за станом на 31 грудня 2008 року на балансі знаходилося 414 одиниць комп'ютерної техніки, що складає 26,76 відсотка від загальної кількості, необхідної для забезпечення належного рівня роботи судів Дніпропетровської області. Сучасним вимогам відповідають лише 167 одиниць цієї техніки 2007-2008 років випуску, що складає 40,34 відсотка загальної кількості наявних комп'ютерів. Інша техніка, а це — 247 комп'ютерів, з яких: 48 одиниць комп'ютерної техніки 2004-2006 років, що складає 11,59%; 139 одиниць комп'ютерної техніки 2003 року — 33,57%; 12 одиниць комп'ютерної техніки 2002 року — 2,9%; 48 одиниць комп'ютерної техніки 1997-2002 років — 11,59% є морально застарілими та потребують модернізації або заміни на сучасні, але у зв'язку з великою потребою судів області у цій техніці, продовжують використовуватися судами.

Реальна потреба місцевих загальних судів області в забезпеченні комп'ютерною технікою становить 1547 одиниць, що розрахована на основі штатної чисельності працівників судів без врахування посад технічних, з яких — 325 суддів та 1222 працівників апаратів судів.

Відповідно до ст.126 Закону України "Про судоустрій України" та Положення про територіальні управління Державної судової адміністрації, територіальним управлінням проводиться робота по забезпеченню діяльності органів суддівського са-



РЕГІОН

моврядкування, а саме Ради суддів Дніпропетровської області. Протягом 2008 року на засіданнях Ради суддів області розглянуто 13 питань організаційного забезпечення діяльності судів, які внесено на розгляд територіальним управлінням.

За дорученням Ради суддів області територіальним управлінням, спільно з членами Ради суддів, проводиться комплексне вивчення організації діяльності судів області (протягом 2008 року вивчено роботу 18 судів).

На виконання рішення Ради суддів України № 10 "Про стан організації роботи рад суддів та звернень громадян" від 17 березня 2005 р., територіальним управлінням забезпечується розгляд звернень громадян, що надходять на адресу Ради суддів області. Діловодство за цими зверненнями здійснюється відповідно до наказу територіального управління "Про спільні дії ТУ ДСА в Дніпропетровській області та Ради суддів Дніпропетровської області щодо організації роботи зі скаргами" від 06.11.2006 року за № 43-з.

Усі документи, які безпосередньо спрямовані на якісне забезпечення роботи місцевих судів та суддів, обговорюються на засіданнях Ради суддів області та погоджуються рішеннями Ради. В тісній співпраці з головами місцевих судів проводиться робота з формування дієвого кадрового резерву на посаду судді. Нині кількісний склад суддів Дніпропетровської області — згідно Указу

Президента України "Про мережу та кількісний склад суддів місцевих судів" — складає 325 осіб. За станом на 31 грудня 2008 року в судах області було 44 вакантних посади судді, на кожну з яких є кандидати. Навантаження на роботу суддів складає 187,7 одиниці, що на 9,58 відсотка більше, ніж у 2007 році, і на 30 відсотків більше, ніж у 2006-му.

Велика увага управління приділяється виконанню Концепції національної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату судів, у зв'язку з чим ми плідно співпрацюємо з Академією суддів України та її Дніпропетровським регіональним відділенням. Лише у 2008 році відповідно графіка навчального процесу із підвищення кваліфікації суддів, працівників апаратів судів в регіональному відділенні проведено заходи щодо підвищення кваліфікації 194 осіб, серед них: 132 судді місцевих загальних судів області та 62 працівники апаратів судів (помічники суддів, секретарі судового засідання, керівники апарату суду, судові розпорядники тощо).

Працівники територіального управління також беруть постійну участь у заходах та навчальному процесі, які проводяться Регіональним відділенням Академії суддів України за планами навчання з підвищення кваліфікації працівників місцевих загальних судів.



ДЕЯКІ АСПЕКТИ КАДРОВОЇ РОБОТИ З ПРАЦІВНИКАМИ АПАРАТІВ МІСЦЕВИХ СУДІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Марія КАСИЧ-ПИЛИПЕНКО,
заступник начальника територіального управління
ДСА України в Запорізькій області

Без перебільшення можна сказати, що судова гілка влади займає особливе місце в системі розподілу влад, оскільки вона покликана відновлювати порушені право й справедливість, а відтак, наділена повноваженнями впливати на рішення й дії законодавчої і виконавчої влади.

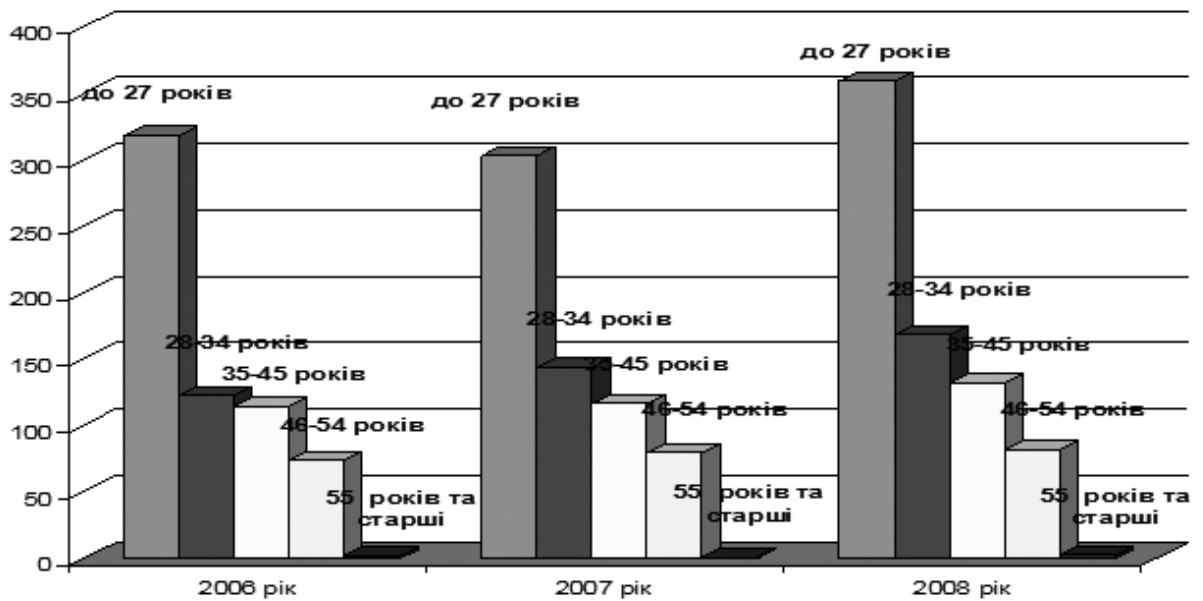
Однак авторитет кожної з гілок влади спирається не лише на її юридичні повноваження, але й на те, яким чином ці повноваження здійснюються. При цьому слід зазначити, що на авторитет правосуддя впливає поведінка не тільки суддів, а й апарату суду, оскільки доступність судової влади для населення багато в чому залежить від діяльності апарату суду, в першу чергу, державних службовців, адже саме вони забезпечують проходження справ у суді та належне звернення до виконання судових рішень.

У демократичному суспільстві державні службовці покликані професійно виконувати практичні завдання щодо забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина через надання фізичним та юридичним особам якісних державних послуг. На жаль, на практиці державні службовці судів не завжди належним чином виконують покладені на них завдання, про що свідчать результати аналізу звернень громадян, які надходять до територіального управління. Основними підставами, що породжують надходження таких скарг, є порушення процесуальних прав громадян, несвоєчасне виготовлення протоколів судових засідань, невідача копій судових рішень тощо.

Для того, щоб виявити чинники, які негативно впливають на діяльність апарату суду, проаналі-

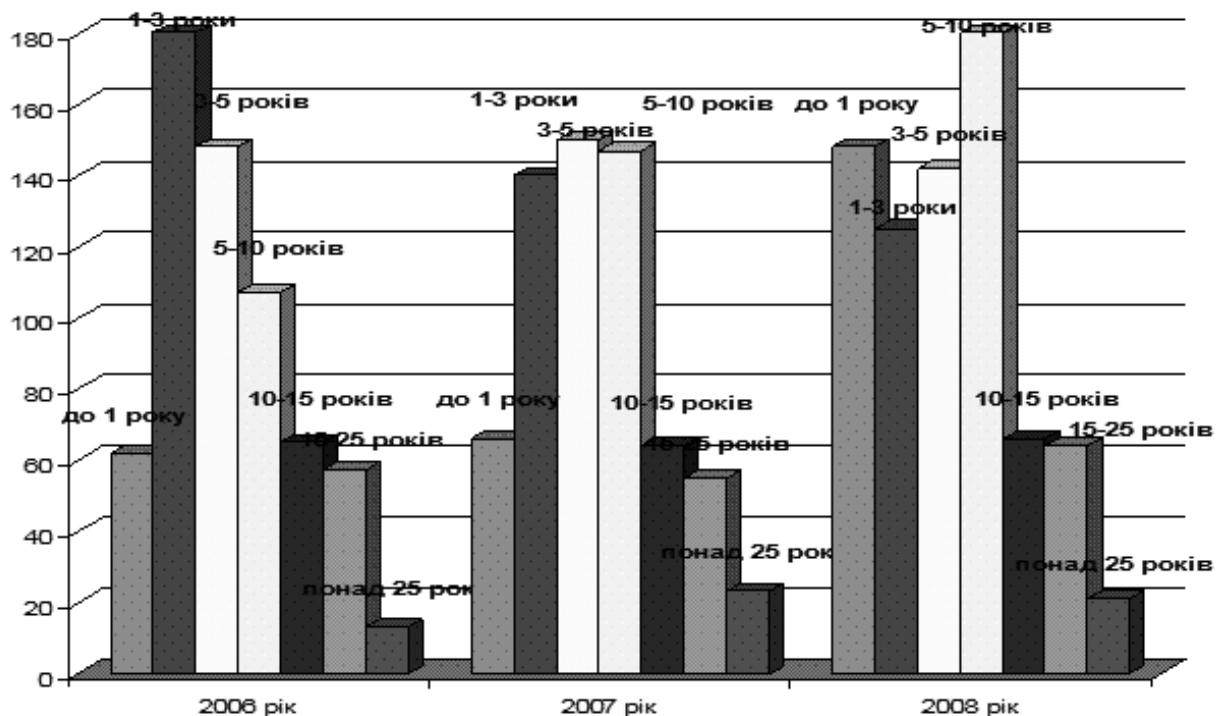
зуємо склад державних службовців місцевих судів, скориставшись даними щорічних статистичних звітів. Аналіз кадрового складу державних службовців місцевих судів свідчить про те, що в судах працює переважно молодь: у 2006 році кількість осіб у віці до 35 років складала 69,78%, у 2007 — 69,31%, у 2008 році — 70,77% (малюнок 1).

Відповідно більшість працівників має відносно невеликий досвід роботи на державній службі: у 2006 році частка осіб, які мали стаж державної служби до 5 років, складала 61,71%, у 2007 — 55,2%, у 2008 — 55,63%. При цьому слід зазначити, що досить значною є частка осіб, які мають стаж державної служби менше 1 року: у 2006 році — 9,81%, у 2007 р. — 10,23%, у 2008 р. — 19,84% (малюнок 2).



Малюнок 1. Розподіл державних службовців місцевих судів за віком

РЕГІОН



Малюнок 2. Розподіл державних службовців місцевих судів за стажом роботи

Відзначимо, що різке зростання кількості осіб зі стажом роботи до 1 року пояснюється тим, що в 2008 році було збільшено штатну чисельність державних службовців у місцевих судах, внаслідок чого на посади державних службовців протягом року було призначено удвічі більше

осіб, ніж у попередньому році (194 — у 2008 році, 90 — у 2007).

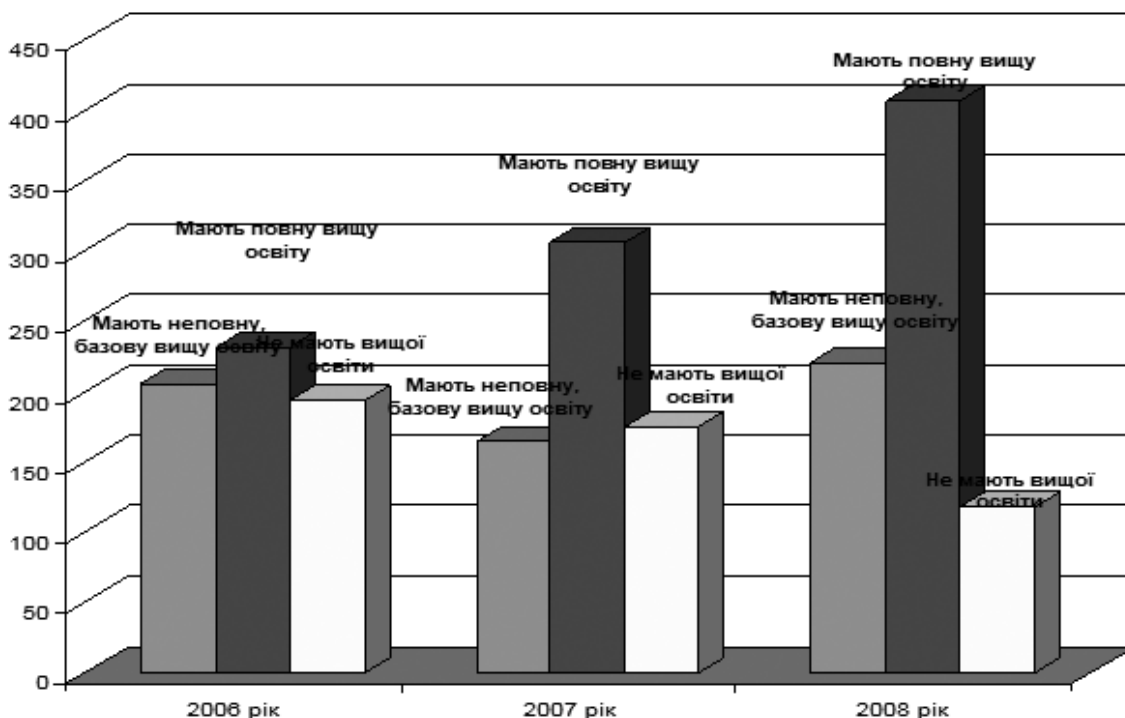
У той же час слід відзначити позитивну тенденцію збільшення кількості осіб з досвідом роботи на державній службі від 5 до 10 років — у 2007 році порівняно з попереднім роком частка таких

осіб зростає з 16,93% до 22,79% та продовжувала зростати у 2008 році (24,13%). Однак паралельно відбувається скорочення частки осіб, які мають досвід роботи 15-25 років. Відносно стабільною (на рівні 2-3%) залишається частка осіб, які мають стаж державної служби понад 25 років.

Така ситуація вказує на низький рівень зацікавленості у державній службі високопрофесійних спеціалістів. Про це ж свідчить і відносно низький освітньо-кваліфікаційний рівень державних службовців: незважаючи на те, що типовими посадовими інструкціями передбачено, що всі посади державної служби повинні заміщуватися особами з

юридичною освітою (від базової до повної вищої), на практиці голови судів вимушені на частину посад призначати осіб, які не мають відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Однак в останні роки спостерігається позитивна тенденція зростання рівня освіти державних службовців: якщо у 2006 році повну вищу освіту мали 36,71% державних службовців, а 30,7% не мали навіть незакінченої вищої освіти, то у 2008 році це співвідношення змінилося: більше половини державних службовців мають вищу освіту (54,56%), неповну, базову вищу освіту – 29,62%, не мають вищої освіти – 15,82% (малюнок 3).



Малюнок 3. Розподіл державних службовців місцевих судів за рівнем освіти

Серед факторів, які обумовлюють таку кадрову ситуацію в судах слід зазначити, перш за все, високу плинність кадрів: щорічно кадровий склад судів оновлюється приблизно на 15%, а у 2008 році, у зв'язку із введенням додаткової чисельності до штату місцевих судів, на державну службу було прийнято 194 особи (26,01% від загальної кількості працюючих).

У свою чергу, висока плинність кадрів обумовлена достатньо низьким рівнем матеріального забезпечення державних службовців – значна частина працівників апарату суду не пов'язує своє майбутнє з роботою в суді, розглядаючи цю роботу лише як один із ступенів у кар'єрі. Цим же чинником обумовлена невисока мотивованість знач-

ної частини працівників апарату суду до якісного виконання покладених на них обов'язків та завдань.

Враховуючи вищевикладене, на наш погляд, одним із пріоритетних завдань ТУ ДСА як державного органу, на який покладено обов'язки з кадрового та фінансового забезпечення судів, є здійснення заходів, спрямованих на формування стабільного, якісного складу апарату місцевих судів. А це неможливо без впровадження дієвої системи мотивації державних службовців.

Слід зазначити, що незважаючи на те, що проблеми мотивації праці та створення мотиваційного механізму займають значне місце в доктрині менеджменту, на практиці створенню дієвої

системи мотивації персоналу не завжди приділяється належна увага. Навіть такий провідний чинник мотивації персоналу як матеріальна винагорода не завжди використовується належним чином. Зокрема, як зазначав в одній з доповідей керівник Головдержслужби України Т. Мотренко, система оплати праці державних службовців в Україні відзначається недостатньою прозорістю для суспільства, недостатньою справедливістю та передбачуваністю для державних службовців, що знижує мотивацію державних службовців та підвищує ризик корупції [1].

Судова система, на жаль, не є винятком. Наприклад, протягом тривалого часу усім працівниками судів за рахунок фонду економії заробітної плати виплачувалася відсоткова премія в однаковому розмірі. Така практика викликала невдоволення працівників судів із значним надходженням справ, оскільки обсяг їх роботи міг у декілька разів перевищувати обсяги роботи в судах із невеликим надходженням справ, а рівень заробітної плати був тим же. Фактично при такій системі найважливішим чинником, який впливав на рівень доходу, був стаж роботи на державній службі, такий же чинник як обсяг виконуваної роботи, залишався другорядним.

У зв'язку з цим, теруправлінням було вжито низку заходів, спрямованих на створення ефективної системи мотивації на базі розвинутої системи матеріального заохочення. Така система передбачає застосування, поряд із системою гарантованої заробітної плати (посадовий оклад, надбавка за ранг та за вислугу), системи додаткового матеріального заохочення (грошових виплат за досягнення окремих показників).

Із 2007 року територіальним управлінням було впроваджено диференційовану систему надбавок суддям та працівникам апаратів місцевих судів. В основу визначення розміру надбавки покладено навантаження в суді: суди за ступенем навантаження розподіляються на чотири групи. В залежності від того, до якої групи відноситься суд, визначається граничний розмір надбавки (50 відсотків для найбільш завантажених судів, 20 — для судів з найменшим навантаженням). В межах встановленого граничного розміру надбавки голова суду визначає конкретні розміри надбавок для працівників з урахуванням особистого ставлення до виконання обов'язків. Кожні півроку розподіл судів між групами переглядається з урахуванням фактичного навантаження в попередні півроку. Завдяки такій системі усувається "зрівнялівна" в оплаті праці, що дозволяє належним чином мотивувати працівників найбільш завантажених судів.

Звичайно, не можна стверджувати, що запроваджена система дійсно є в повній мірі досконалою, хоча б тому, що статистичні дані не відображають усі фактори, які обумовлюють навантаження на працівників. Однак для подолання цього недоліку теруправлінням застосовуються й інші методи стимулювання.

Так, у 2008 році за ініціативою Ради суддів області запроваджено нагородження працівників судів за результатами роботи у певний проміжок робочого часу (півріччя, 9 місяців, рік). На першому етапі відбір кандидатур для нагородження викликав певні складнощі, оскільки не було визначено, скільки кандидатур від кожного суду може бути запропоновано, у деяких випадках кандидатури, вказані головами судів, були відхилені Радою суддів.

Із метою подолання цих складнощів теруправлінням були запропоновані на розгляд Ради суддів критерії відбору кандидатур, які включали: визначення кількості кандидатів для нагородження пропорційно штатній чисельності працівників судів та навантаженню; використання кількісних показників роботи суддів; мотивовані подання керівників апарату судів стосовно працівників апарату; обговорення кандидатур на загальних зборах працівників апарату; затвердження кандидатур суддів, які запропоновані для нагородження, на засіданні Ради суддів. Вказані критерії були винесені на розгляд Ради суддів області.

Такий підхід дозволив: по-перше, запровадити єдину систему добору кандидатів на нагородження в кожному суді. По-друге, наявність прозорих критеріїв та процедури відбору має стимулююче значення для працівників судів. У той же час, теруправлінням враховується, що в теорії та практиці менеджменту існують не лише матеріальні інструменти мотивації. В сучасних умовах використання матеріальних стимулів необхідно поєднувати з нематеріальними методами заохочення таким чином, щоб вплив матеріальних і нематеріальних факторів був взаємопідсилюючим та взаємодоповнюючим.

Так, у судових органах Запорізької області, як і в інших державних органах, існує практика нагородження почесними грамотами до державних та професійних свят, а також ювілеїв. З метою належної організації цієї роботи працівниками сектора кадрової роботи спільно з працівниками кадрових служб місцевих судів здійснюється попередня робота з підготовки процедури нагородження: вивчаються досягнення кандидатів, пропозиції щодо заохочення вносяться з урахуванням того, яким чином кандидати нагороджувалися та заохочувалися у минулому. З 2007 року теруправлінням запроваджено практику поєднання нагородження грамотами та грошовими виплатами. Зау-

важимо, що в попередні роки таке поєднання різних видів заохочення практично не застосовувалося, що значною мірою знизило значення морального заохочення.

Ще одним чинником належної мотивації працівників є відповідність навантаження. Загальновідомо, якщо працівнику ставляться завдання, які перевищують його можливості, та ще й за умов невідповідної винагороди за виконану роботу, його мотивація знижується. Так само недостатній рівень навантаження поступово призводить до того, що працівники не тільки не повністю використовують свій потенціал, а й поступово починають менш відповідально ставитися до виконання своїх обов'язків.

З урахуванням вищевикладеного територіальним управлінням проводиться робота з удосконалення штатних розписів місцевих судів. Зокрема, введення до штатних розписів місцевих судів 104 додаткових посад державних службовців позитивно позначилося на організації роботи місцевих судів. Однак розподіл, здійснений ДСА України, викликав зауваження, оскільки за основу при здійсненні цього розподілу було взято штатну кількість суддів у суді, без урахування штатної чисельності апарату суду та навантаження в суді.

За основу розподілу, запропонованого територіальним управлінням, було взято розрахунок співвідношення між чисельністю суддів і чисельністю апарату суду та враховувався ступінь навантаження у суді. В результаті проведених розрахунків було встановлено, що середня чисельність працівників канцелярії з розрахунку на 1 суддю по області становить 1,23. При цьому в деяких випадках у судах із значним навантаженням це співвідношення було меншим, ніж у судах з невеликим навантаженням (наприклад, у Комунарському районному суді м. Запоріжжя середнє навантаження у 2007 р. становило 202,09 справ на суддю, співвідношення працівників канцелярії до судді — 1,08, а в Чернігівському районному суді м. Запоріжжя при середньомісячному навантаженні 69,05 це співвідношення становило 1,25). У результаті проведеного перерозподілу було досягнуто більш пропорційного співвідношення штатної чисельності посад суддів та працівників канцелярії, що дало змогу зменшити навантаження на працівників канцелярії найбільш завантажених судів.

Враховуючи, що з боку суддівської спільноти досить часто лунають зауваження про втручання органів виконавчої влади у внутрішні питання судової гілки влади, у своїй роботі територіальне управління тісно взаємодіє з органом суддівського самоврядування — Радою суддів загальних місцевих судів та Апеляційного суду Запорізької області.

Відповідно до ст. 103 Закону України "Про судоустрій України" завданням органів суддівського самоврядування є вирішення питань внутрішньої діяльності судів, у тому числі участь у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів, контроль за додержанням встановлених нормативів вказаного забезпечення, заохочення суддів та працівників апаратів судів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів та суддів, утверджувати незалежність суду, а також підвищувати рівень роботи з кадрами в системі судів.

Відтак усі пропозиції територіального управління щодо матеріального заохочення суддів та працівників апарату судів, їх нагородження обов'язково розглядаються органами суддівського самоврядування та затверджуються відповідними рішеннями. Так само пропозиції щодо перерозподілу посад у місцевих судах та підстави здійснення цього перерозподілу були винесені на розгляд Ради суддів. Остаточне рішення щодо перерозподілу посад було затверджене рішенням цього органу суддівського самоврядування.

Зауважимо, що більш конструктивній співпраці між теруправлінням та Радою суддів загальних місцевих судів Запорізької області сприяв той факт, що у 2008 році був обраний новий склад Ради суддів до складу якого увійшли переважно голови та заступники голів місцевих судів. Такі зміни в складі Ради суддів сприяють більшій зацікавленості цього органу у вирішенні питань організаційного забезпечення діяльності судів, оскільки вказані керівники судів кожного дня безпосередньо вирішують питання судового адміністрування, мають досвід у розв'язанні цих питань.

Підбиваючи підсумок викладеного зазначимо, що запровадження прозорих критеріїв прийняття управлінських рішень, залучення до прийняття рішень, які стосуються організаційного забезпечення діяльності судів органів суддівського самоврядування вже має позитивні наслідки у вигляді налагодження взаємодії з судовою ланкою, зміни у сприйнятті працівниками суду Державної судової адміністрації. Крім того, є підстави сподіватися, що запроваджені теруправлінням зміни в найближчому майбутньому суттєво підвищать мотивацію працівників апаратів судів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Мотренко Т. Проблеми реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (тези доповіді) // http://www.municipal.gov.ua/data/loads/motrenko_2006.doc



СУД МОЖЕ ЗУПИНИТИ РОБОТУ

Василь БІЛИК,
начальник територіального управління
ДСА України у Вінницькій області

РЕГІОН



П'ятого березня відбулося перше розширене засідання колегії територіального управління Державної судової адміністрації у Вінницькій області за участю заступника Голови ДСА України Ольги Булки, голови Апеляційного суду Вінницької області Людмили Стеблюк та голів усіх загальних місцевих судів регіону.

До складу колегії увійшли начальник ТУ ДСА в області Василь Білик, його заступники та працівники територіального управління, голови окремих загальних місцевих судів області, керівники відділу взаємодії з правоохоронними органами, оборонної роботи апарату Вінницької обласної державної адміністрації, служби регіональної інформаційно-технічної підтримки судових процесів у Вінницькій області, командир спеціального підрозділу судової міліції "Грифон", директор Вінницької філії ДП "Судовий будівельно-експертний центр".

На розширеному засіданні колегії обговорювалися, зокрема, результати перевірки Контрольно-ревізійним управлінням у Вінницькій області фінансово-господарської діяльності територіального

управління ДСА України та загальних місцевих судів Вінницької області за період з 1 січня 2007 року по 1 жовтня 2008; питання кошторисних призначень і перспективи фінансового, матеріально-технічного, кадрового та інформаційного забезпечення діяльності загальних місцевих судів області у 2009 році. Було проаналізовано також стан забезпечення загальних місцевих судів області приміщеннями, зокрема Шаргородського районного суду обговорювалося й інші проблеми організації діяльності загальних місцевих судів регіону.

За наслідками розширеного засідання колегії було одногосно прийнято низку важливих рішень щодо організації роботи територіального управління та загальних місцевих судів. Зокрема, вирішено поінформувати

Державну судову адміністрацію України, Вінницьку обласну державну адміністрацію, Вінницьку обласну раду про припинення з 1 червня 2009 року роботи згаданого Шаргородського районного суду — до вирішення питання щодо забезпечення зазначеного суду належним приміщенням. Також прийнято рішення ініціювати перед Вінницькою ОДА та облрадою питання щодо передачі приміщення, в якому розташоване управління АПК Шаргородської районної державної адміністрації, для розміщення місцевого суду, взамін іншого приміщення, в якому, до того ж, уже проведено необхідні ремонтні роботи.

Також рішенням колегії для вдосконалення організації роботи головам загальних місцевих судів області рекомендовано:

- переглянути накази про затвердження графіка прийому громадян та приймання документів у суді з метою забезпечення максимального доступу громадян до суду;

- посилити контроль за веденням судової статистики та якістю кадрової роботи і проходження державної служби в загальних місцевих судах та проведенні конкурсних випробувань при заміщенні вакантних посад державних службовців;

- упродовж 2009 року забезпечити економне використання поштових марок, конвертів, паперу, компакт-дисків, бланкової продукції тощо, а також споживання електричної енергії та інших комунальних послуг;



- направляти на навчання з підвищення кваліфікації суддів загальних місцевих судів до Академії суддів України згідно з планами-графіками проведення навчань.

Крім того, було прийняте рішення звернутися до УМВС України у Вінницькій області та Державної судової адміністрації України з приводу збільшення штатної чисельності працівників СБСМ "Грифон" для взяття під охорону приміщень усіх загальних місцевих судів області.

Сподіваємося, що питання, які розглядалися на колегії, будуть вирішені з позитивним результатом, а також на продовження практики проведення розширених колегій територіального управління Державної судової адміністрації у Вінницькій області в майбутньому.

ЗА НЕВИКОНАННЯ РІШЕННЯ СУДУ — ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Прийнято за основу зміни до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення процедури примусового виконання судових рішень

Як відомо, 19 березня Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень", що був розроблений Міністерством юстиції України, спрямований на вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів, посадових осіб.

Законопроектом, зокрема, пропонується змінити роль боржника у виконавчому провадженні, оскільки існуючий статус останнього надає йому законні можливості для ухилення від виконання судових рішень — фактично кожна процесуальна дія повинна погоджуватись державним виконавцем з боржником. У зв'язку з цим пропонується відійти від можливості адміністративного оскарження боржником дій державного виконавця та забезпечити виключно судову процедуру. Адже

лише суд, який виносив рішення, може фактично й далі вирішувати можливість або неможливість його виконання.

Також у законопроекті передбачений новий механізм реалізації та оцінки арештованого державним виконавцем майна. Зокрема, пропонується залишити реалізацію виключно на прилюдних торгах (аукціонах) лише нерухомого майна, транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден. В інших випадках реалізація майна допускається на комісійних засадах.

У підготовленому законопроекті, окрім інших змін, також передбачено встановити адміністративну відповідальність фізичної особи за невиконання рішення суду. Пропонується надати державному виконавцю можливість для швидкого отримання інформації щодо боржника та оперативного звернення на нього стягнення.

КОНФЕРЕНЦІЇ

ЗАПЕРЕЧЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ —
ЦЕ ПОЛІТИЧНІ ЗАЯВИ

Таку думку майже одностайно висловлювали учасники суддівської конференції "Стан та перспективи розвитку правосуддя в Україні"

Реформування судової системи в Україні, проголошене кілька років тому, триває зі змінною активністю. За цей час неодноразово змінювався склад законодавчої та виконавчої влади, всі намагалися, або робили вигляд, що намагаються, змінити судочинство на краще. А перевантажені неймовірною кількістю кримінальних та інших справ судді тим часом робили свою справу.

Як відомо, у ВРУ 18 березня пройшли парламентські слухання щодо стану правосуддя в Україні, реформи судової системи. А напередодні Апеляційний суд м.Києва, Центр суддівських студій та Всеукраїнська незалежна суддівська асоціація провели днями науково-практичну конференцію "Стан та перспективи розвитку правосуддя в Україні", запросивши на неї всіх зацікавлених — і практичних суддів, і науковців, і адвокатів, і експертів. Добірне правознавче товариство мало визначити, які надбання нового законопроекту про судову систему схвалити, а що спробувати вилучити, залишивши старі, перевірені часом і досвідом постулати. Тож надамо слово самим учасникам поважного зібрання.

Голова Апеляційного
суду м.Києва
Антон ЧЕРНУШЕНКО:

**"За проблемами судів конференції
можна проводити щодня"**

— Хіба можна залишити без уваги таку важливу проблему, як перевантаження місцевих судів? У кожному районному суді Києва та інших великих міст на одного суддю щомісяця припадає по 360 справ. А зараз ще й з окружних адміністративних судів місцевим загальним судам передають величезну кількість справ. Цю проблему можна розв'язати, нічого не вигадуючи, а скориставшись досвідом європейських країн, де успішно працюють мирові судді. Верховний Суд України має такий законопроект, саме зараз він проходить правову експертизу. Мирові судді вкрай потрібні, і в цьому законопроекті є всі необхідні норми, аби мирові суди не стали чимось схожими на товариські. Треба створювати їх у рамках судової системи, неодмінно передбачивши апеляційне оскарження їхніх рішень у районних чи міських місцевих судах. Інститут мирових судів має бути дієвим і ефективним.

Суд присяжних, до якого Україна ніяк не прийде, успішно діє в Канаді, США та Франції. Я жодно-

го разу не чув, аби судді цих країн проти цього заперечували. Чому це не потрібно нашому суспільству? У відповідь скрізь почуєте — через корумпованість і замкнутість судової системи. Хоча такі прояви справді є, протистояння суду присяжних — це політичні заяви. Такий демократичний інститут, як суд присяжних, конче потрібен при розгляді кримінальних справ.

Є невизначеність і щодо адміністрування судів. Добре, що ми створили Державну судову адміністрацію України, але треба було б об'єднати її діяльність із роботою апаратів судів, бо інакше управлінська діяльність розірвана.

Ще одна надзвичайно важлива проблема — створення вищих судів. Ланку адміністративних судів ми створили, але ефективності не досягли. Треба було піти іншим шляхом, запровадивши спеціалізацію у районних судах у вигляді відповідних колегій. І величезних коштів не витрачали б. Створювати вищі кримінальні та цивільні суди — це взагалі якась утопія, шкідлива і для держави, і для суспільства. Ми вже й так відірвали суди від людей, що навіть юристам складно розібратися в елементарних питаннях процесу. Подивіться — з кожного напрямку свій процесуальний кодекс існує! Хіба це нормально? Хіба не можна створити єдиного уніфіко-

ваного процесуального кодексу для цивільних, господарських та адміністративних судів, який би передбачав особливості розгляду окремих категорій справ?

Величезної шкоди правосуддю завдає й відсутність єдиної судової практики. Хіба припустима ситуація, що окремі постанови ухвалює Верховний Суд, Вищий господарський суд та Вищий адміністративний суд? Навіщо в одній державі аж три пленуми? Хіба мало одного, котрий би формував чітку й зрозумілу судову практику? Найважливіше, щоб законодавці нас почули й усе сказане не залишилося в оцій залі.

Голова Апеляційного
суду Київської області
Юрій НЕЧИПОРЕНКО:

"Якщо ухвалюється законне рішення, яке не влаштовує владу, розпочинається гоніння на суди"

— Складається враження, що сьогодні центральна, виконавча та законодавча влада перекладають свої обов'язки на суди. Суди ж завалені справами. Якщо ж ухвалюється справедливе, обґрунтоване рішення, але воно не влаштовує владу, розпочинається гоніння на суди, а ми не маємо змоги навіть нормально функціонувати. Суди фінансуються лише на зарплатню, а надсилати пошту чи використовувати оргтехніку ми можемо лише за рахунок матеріально-технічних залишків минулого року. Якщо влада не вживатиме екстрених заходів щодо матеріального забезпечення діяльності судів, то вони просто зупиняться.

Навантаження ж на суддів таке, що цього не може досягнути жодна людина. Приміром, в одному районі Київщини в середньому на одного суддю припадає по 328 справ на рік. Якщо ж урахувати відпустки, хвороби й вакансію — перевалить за 400. Може він усі їх якісно розглянути? Ні! А потім ми кажемо про неналежну якість правосуддя. Так, ми змушені констатувати, що є судді, котрі працюють заради власного інтересу, тому вважаємо, що конче потрібен механізм виключення їх із наших рядів.

Не можна не сказати й про роботу міліції та прокуратури. Ці органи заполітизовані — звідси і якість досудового слідства. Заполітизована й Вища рада юстиції. Є намагання заполітизувати й суди. У судовій системі дуже багато проблем, і я сподіваюся, що парламентарі врахують наше бачення їхнього розв'язання.

ГРОМАДСЬКА РАДА

ДСА бажає, а Мінфін вирішує

Наприкінці березня відбулося підсумкове засідання Громадської ради при Державній судовій адміністрації України. Розглядалися результати діяльності ДСА в минулому році та приймалися плани на поточний рік.

У минулому році питання щодо фінансування судової системи вирішувалося як завжди. У Держбюджеті України видатки на здійснення правосуддя були забезпечені лише на 48 відсотків від дійсної потреби. Було виділено 2448,7 млн грн, але залишилося не профінансовано з бюджету 111 млн грн, або 30 відсотків передбачених на рік асигнувань. При цьому впродовж року ці видатки були розподілені нерівномірно. На листопад-грудень припадало майже 40 відсотків загальної суми коштів, запланованих ДСА України. Ніби цілий рік потреби у грошах не було. Чомусь судову діяльність бюджет, тобто уряд, пов'язує із посівною кампанією, будівництвом доріг або з іншими роботами чи сезонними коливаннями.

На кінець 2008 року у повному обсязі та своєчасно здійснено фінансування лише захищених статей бюджету (оплата праці, нарахування на заробітну плату, щомісячне грошове утримання суддів, які мають право на відставку та продовжують працювати, кошти на оздоровлення суддів та оплату комунальних послуг і енергоносіїв).

Як з'ясувалося, неритмічне фінансування призвело до створення кредиторської заборгованості з поточних та капітальних видатків (відповідно — 18,4 та 23,9 млн грн). Сприяло цьому Держказначейство, яке фактично заблокувало рух грошей наприкінці року. У цій частині бюджет був невиконаний ще й тому, що самі працівники ДСА, як відзначалося, не були наполегливими в реалізації його показників. Бо що таке кредиторська заборгованість, коли ви недоотримуєте грошей? Це — нонсенс. А тут вони надійшли, та ви їх не використовуєте, бо цільове призначення грошових потоків було іншим, ніж бажане, проте змінити це призначення не можна.

Цікавим було обговорення проекту Закону про внесення змін до ст. 45 Закону України "Про статус суддів". Мета змін — вирішити проблему обов'язкового державного страхування життя і здоров'я суддів, а також зберегти законодавчо гарантований ним рівень соціального забезпечення. Справа в тім, що новою редакцією Закону "Про страхування" державне страхування життя і здоров'я суддів не передбачено, а пропонувалося замість цього здійснити компенсаційні виплати із бюджету в разі загибелі (смерті) судді в розмірі десятирічного грошового утримання потерпілого. У країні за минулий рік сталося, на жаль, 17 таких випадків. Мінфін відхилив цей проект, проте Рада суддів знову поставила це питання на порядок денний.

КОНФЕРЕНЦІЇ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

ПІДБИТІ ПЕРШІ ПІДСУМКИ
НОВОГО ПРОЕКТУ

Влітку цього року було розпочато впровадження нового проекту технічної допомоги Європейського Союзу та Європейської Комісії "Прозорість та ефективність функціонування судової системи України: компонент державної служби", виконавцем якого є консорціум WYG International – Progesco. Проект є результатом тендерної процедури, започаткованої Європейською Комісією, та реалізовуватиметься протягом 29 місяців. Група експертів технічної допомоги розпочала роботу 21 липня 2008 року.



Державна судова адміністрація України визначена одним з реципієнтів проекту та виявляє активну участь у його реалізації.

Одним з головних завдань проекту є підвищення прозорості та удосконалення ефективності діяльності судів шляхом проведення навчань для голів суду, помічників судді, працівників апарату суду та державних виконавців, які являють собою цільові групи програми. Окрім навчання надаватиметься підтримка в розробленні проектів законів та підзаконних актів, спрямованих на удосконалення законодавчої бази у сфері діяльності судів та державних виконавців шляхом, зокрема, спрощення регулятивних процедур.

Векторами діяльності в рамках проекту обрано 4 основні компоненти:

- підтримка в ознайомленні та впровадженні сучасних методів управління судами;

- підтримка у підвищенні правового статусу помічників судді та їх навчанні й підвищенні кваліфікації;

- підтримка в удосконаленні системи підвищення кваліфікації працівників апарату суду;

Пілотними судами впровадження проекту було обрано Київський, Одеський, Харківський та Львівські апеляційні суди. Основним завданням програми стосовно цих судів є використання та впровадження європейського досвіду: розробка проектів та внесення змін до відповідних постанов, рішень та інструкцій з метою створення законодавчої бази для використання нових методів управління. Маються на увазі керівні інструкції для голів судів та помічників судді. Підбиваючи підсумки першого етапу, зазначимо, що 30 жовтня 2008 року відбулося засідання Координаційної ради проекту з наданням звіту за перший період реаліза-

ції проекту. Протягом 2008 року було:

- проведено оцінку потреб судової системи України: відбулася низка зустрічей експертів проекту з головами та керівниками апаратів судів;

- сформовано склад Робочої групи з розробки навчальних програм за напрямками діяльності проекту; підготовлено загальний план діяльності Робочої групи з питань навчання;

- погоджено план проведення навчання для голів судів, помічників суддів, керівників апарату суду та персоналу суду на 2009-2010 роки.



РОЛЬ СУДОВОЇ СИСТЕМИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПОДОЛАННІ ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА

Забезпечення гендерної рівності є однією з 8 ключових цілей і завдань розвитку України у третьому тисячолітті. Це зобов'язання наша держава взяла на себе на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН, де разом із 189 країнами-членами ООН затвердила Декларацію Тисячоліття — основні завдання розвитку світового співтовариства до 2015 року.



Досягнення цієї мети передбачає розробку законодавчих та інституційних механізмів щодо сприяння гендерній рівності та гендерну експертизу законодавчих нормативних актів, програм і заходів соціальної та економічної політики.

Однак, незважаючи на те, що рівні права жінок і чоловіків визнані законом і гарантовані у міжнародних документах, в Україні існує дискримінація на гендерній основі. Особливо ганебним явищем є гендерне насильство в сім'ї. Обговоренню питань насильства в сім'ї на гендерній основі, визначенню шляхів його подолання було присвячене засідання "круглого столу" "Насильство в сім'ї. Роль судової системи у попередженні та подоланні гендерного насильства", що відбулося в Апеляційному суді м.Києва. У його роботі взяли участь

понад тридцять представників партнерських організацій Українсько-канадського проекту судової співпраці: ДСА України, Академії суддів України; Апеляційного суду м.Києва, Дніпровського районного суду м.Києва, Малиновського районного суду м.Одеси, Апеляційного суду Івано-Франківської області та міського суду м.Івано-Франківська (модельних судів Проекту), а також представники Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України; науковці, представники неурядових організацій. **(На знімках: під час "круглого столу").**

Від імені організаторів зі вступним словом до учасників звернулися заступник голови Апеляційного суду м.Києва В.Качан, експерт проектів Посольства Канади в Україні Н.Заварзіна, координатор з питань гендерної рівності Проекту Л.Чернявська.

Як наголошувалося, насильство на гендерній основі повинно перестати бути приватною справою, а має стати питанням особливої ваги, за яке держава повинна нести відповідальність.



У НОМЕРІ

Іван БАЛАКЛИЦЬКИЙ.
Потрібен окремий закон про Державну
судову адміністрацію України **2**

Судова влада
Василь ОНОПЕНКО.
Нам пропонують "судові джунгли" **5**

Петро ПИЛИПЧУК.
Ми були й будемо проти псевдореформи **10**

Судово-правова реформа
Микола ОНІЩУК.
Новий КПК - база для основних реформ
у кримінальному процесі України **12**

Судочинство
Анатолій ОСЕТИНСЬКИЙ.
Комерційні суди в Європі та Україні:
погляд у минуле та майбутнє **18**

Суддівське самоврядування
Ігор САМСІН.
Потрібна спеціальна підготовка
кандидатів на посаду судді та їх обов'язкове
стажування в судах **24**

Точка зору
"Суддів безпідставно залишили поза
процесом формування власного корпусу" **26**

Фінансове забезпечення
Олександр ЛОЩИХІН.
Держава не повною мірою забезпечує
виконання положень статті 118 Закону
України "Про судоустрій України" щодо
фінансування судів **27**

Тільки факт
Касаційний суд Франції зацікавлений у
співпраці з Верховним Судом України **29**

Аналітика
Тетяна БРОВКО.
30 Стан роботи із зверненнями громадян у
Державній судовій адміністрації за 2008 рік

Region
Ганна ІГНАТЬЄВА.
34 Організація судової влади в
Дніпропетровській області

Марія КАСИЧ-ПИЛИПЕНКО.
Деякі аспекти кадрової роботи з
працівниками апаратів місцевих судів
37 Запорізької області у контексті взаємодії з
органами суддівського самоврядування

Василь БІЛИК.
42 Суд може зупинити роботу

Коротко
43 За невиконання рішень суду —
до відповідальності

Конференції
44 Заперечення суду присяжних —
це політичні заяви

Громадська рада
45 ДСА бажає, а Мініфін вирішує

Міжнародне співробітництво
46 Підбито перші підсумки нового проекту

47 Роль судової системи в попередженні та
подоланні гендерного насильства

Над випуском працювали:

Вячеслав Гармаш

Федір Ілюк

Андрій Жарий

Михайло Черненко

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром
видавничої організації «Юрінком Інтер»
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 19 від 20.03.2000 р.)

Підписано до друку 03.04.2009 р. Формат 60×84¹/₈. Папір крейдяний.

Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 3,8. Умовн. друк. арк. 5,58.

Наклад 765 прим. Зам. №

Віддруковано у ЗАТ «Віпол», 03151, м. Київ-151, вул. Волинська, 60